

wetenschappelijk bureau voor
onderzoek, expertise en advies
op het gebied van leefwijzen,
verslaving en daaraan gerelateerde
maatschappelijke ontwikkelingen

Follow-up meting monitor JeugdzorgPlus Achtergronden bij de responscijfers

Cas Barendregt
Elske Wits

Colofon

Follow-up meting monitor JeugdzorgPlus Achtergronden bij de responscijfers

Auteurs:

Cas Barendregt

Elske Wits

Met medewerking van: Ester de Jonge

Met dank aan de leden van de begeleidingscommissie Ruud van Herk (VWS), Chris Kuipers (Horizon), Esther van Bostelen (Jeugdzorg Nederland) voor hun bijdrage aan dit onderzoek.

Dit onderzoek is gefinancierd door:

Rotterdam / Den Haag, maart 2018

Het onderzoeksinstituut IVO werkt op een enthousiaste manier samen met opdrachtgevers aan het beantwoorden van vragen rondom leefstijl, verslaving en zorg. Het verbeteren van de situatie van kwetsbaren in de maatschappij speelt daarbij een belangrijke rol.

IVO Instituut voor Onderzoek naar Leefwijzen en Verslaving

E secretariaat@ivo.nl

W www.ivo.nl

Postbus 30833, 2500 GV Den Haag

Inhoud

Samenvatting	1
1 Inleiding	4
1.1 Monitor JeugdzorgPlus: meten, analyseren en evalueren	4
1.2 Follow-up meting: knelpunten, mogelijke verklaringen	4
1.3 Doel- en vraagstelling	6
2 Werkwijze	7
2.1 Analyse monitorbestand	7
2.1.1 Koppelen van tabbladen, opschonen van het bestand	7
2.1.2 Niet ingevuld, non-respons of respons?	8
2.1.3 Selecteren van de gewenste periode	8
2.2 Interviews met medewerkers JeugdzorgPlus, gemeenten en jongeren	9
2.3 Raadpleging experts	10
3 Resultaten	11
3.1 Analyses monitor	11
3.1.1 Wat is non-respons?	11
3.1.2 Non-respons en niets ingevuld naar JeugdzorgPlus-instelling	12
3.1.3 Respons in relatie tot kenmerken van de jongeren (T1 variabelen)	13
3.1.4 Verklaringen verschillen in non-respons	16
3.1.5 De vragenlijsten van T3	17
3.2 Hoe follow-up gegevens worden verzameld	18
3.2.1 Bereikbaarheid jongeren	18
3.2.2 Hoe worden gegevens verzameld?	19
3.3 Bevorderen van eigenaarschap voor de follow-up meting	20
3.3.1 Rol van de gemeenten	21
3.3.2 Eigenaarschap en de kwaliteitscyclus	21
3.3.3 Wat bevordert eigenaarschap?	22
3.4 Welke gegevens zijn relevant om te monitoren	25
3.4.1 Belangen van Jeugdzorg Nederland, ministerie van VWS en gemeenten	25
3.4.2 Behandeldoelen, reikwijdte van de interventie	26
3.4.3 Follow-up indicatoren voor JeugdzorgPlus	27
3.4.4 Landelijke outcome-criteria en follow-up	29
4 Conclusies	31
4.1 Verklaring voor de lage respons bij de follow-up meting	31
4.2 Effectievere en efficiëntere gegevensverzameling, bevorderen van eigenaarschap	33
4.3 Welke variabelen zijn relevant voor de follow-up?	34
4.4 Slotopmerkingen / beschouwing	35
5 Geraadpleegde bronnen	36
Bijlage 1. Overzicht van en reflectie op huidige follow-up variabelen	38

Samenvatting

Sinds 2012 worden met behulp van de Monitor JeugdzorgPlus systematisch gegevens verzameld van jongeren die in JeugdzorgPlus verblijven. De monitor kent drie meetmomenten, bij instroom (T1), bij uitstroom (T2) en zes maanden na uitstroom (T3 of follow-up). Dit onderzoek gaat over de gegevensverzameling zes maanden na uitstroom. Deze follow-upmeting kent een lage respons. Doel van dit onderzoek is het verkrijgen van inzicht in A) de achtergrond van de lage responscijfers van deze meting en B) hoe een gedeeld gevoel van eigenaarschap effectieve en efficiënte manieren van follow-up gegevens verzamelen (hoe en wie) kan bevorderen, en welke voorwaarden hiervoor dienen te worden vervuld. Het begrip eigenaarschap wordt onderzocht, omdat dit een rol kan spelen bij het realiseren van een betere respons. Sinds de financiering van jeugdzorg in 2015 bij de gemeenten is komen te liggen wordt verondersteld dat zij belang stellen in de follow-up gegevens, en daarom mogelijk kunnen bijdragen aan het verzamelen ervan.

Verklaringen voor de lage respons: monitorgegevens

Voor het beantwoorden van de eerste onderzoeksvraag is onderzocht welke monitorgegevens een verklaring bieden voor de lage responscijfers op T3. Hiervoor is het relevant een onderscheid te maken tussen non-respons door de instellingen en non-respons door de jongeren. Vijf van de twaalf JeugdzorgPlus-instellingen leveren geen follow-upgegevens aan de landelijk monitor. De overige instellingen benaderen wel jongeren om follow-upgegevens te verzamelen.

Bij de instellingen die jongeren benaderen bedraagt de non-respons 62%. Er is een statistische samenhang tussen de non-respons en drie getoetste variabelen van de metingen bij instroom en uitstroom. Bij de non-responders is de CBCL totaalscore hoger dan bij de jongeren die wel responderen. De non-responders hebben bij uitstroom vaker een andere dagbesteding dan “school of studie” en vaker is bij hen de behandeling in JeugdzorgPlus geëindigd anders dan “in wederzijdse overeenstemming”. Deze samenhang lijkt te wijzen op ernstiger problematiek bij non-responders dan bij responders. De statistisch onderbouwing is weliswaar smal, maar wordt bevestigd door de geïnterviewde medewerkers van JeugdzorgPlus. Vanuit hun praktijk zien zij dat met name de jongeren met wie het relatief goed gaat meewerken aan de follow-up meting.

Verklaringen voor de lage respons: werkwijze

Bij de tweede onderzoeksvraag is nagegaan welke verklaringen voor de lage responscijfers bij follow-up zijn gelegen in de manier van gegevens verzamelen. Alle geïnterviewde JeugdzorgPlus-medewerkers zeggen dat het benaderen van jongeren en het verkrijgen van hun medewerking moeizaam verloopt. Het kost veel tijd en energie en de respons is desondanks laag. Het schriftelijk benaderen van jongeren levert heel weinig op. Contact zoeken via de hulpverleners die nog een tijd betrokken blijven na uitstroom werkt beter, maar is sterk afhankelijk van de betrokkenheid van de betreffende medewerkers. Het is een extra taak die ten koste gaat van de tijd die kan worden gestoken in directe hulpverlening. Bovendien is de formulering van de vragenlijsten niet op de situatie van follow-up aangepast, wat niet bijdraagt aan een vlotte afname en daardoor de motivatie van de hulpverleners vermindert.

Een enkele instelling heeft een medewerker vrijgemaakt voor de gegevensverzameling. Dat lijkt goed te werken, maar de continuïteit van deze aanpak is niet zonder problemen. De meest succesvolle wijze van follow-upgegevens verzamelen lijkt om deze te integreren in (promotie)onderzoek. Dankzij extra inzet (en financiering) worden meer jongeren bereikt en gesproken. Maar, zo rapporteert een onderzoeker, het rendement blijft relatief laag. Voorts laat de praktijk ook zien dat, wanneer de periode van dataverzameling voor het onderzoek is afgelopen, ook de verzameling van follow-upgegevens stopt. In een instelling wordt

samengewerkt met ambulante systeembehandelaars. De laatsten helpen bij het verzamelen van follow-up gegevens omdat zij dat kunnen combineren met (certificerings)onderzoek.

Gedeeld eigenaarschap

De derde onderzoeksvraag gaat in op de voorwaarden waaraan de follow-upmeting moet voldoen om het gevoel van gedeeld eigenaarschap en een effectieve en efficiënte gegevensverzameling te bevorderen. Een gevoel van eigenaarschap hangt samen met het belang dat de betrokkene hecht aan het verzamelen van follow-upgegevens. Hoe meer het de betrokkene oplevert, hoe groter het belang en daarmee het gevoel van eigenaarschap.

In de huidige situatie wordt door betrokkenen bij gemeenten en instellingen niet of nauwelijks eigenaarschap voor de follow-upmeting ervaren. De geconsulteerde gemeenten vinden de variabele “herhaald beroep” (T1) belangrijk, omdat die variabele een indicator is voor eerder verblijf in JeugdzorgPlus dat niet heeft geleid tot duurzame uitstroom. Duurzame uitstroom is in het belang van gemeenten, die de jeugdzorg immers financieren. Bij de onderzoekers die (ook) follow-upgegevens verzamelen is de betrokkenheid nog het meest: een hoge respons is in wetenschappelijk onderzoek belangrijk om representatieve gegevens te verzamelen en betrouwbare uitspraken te kunnen doen. Voor andere bij de dataverzameling betrokken personen van JeugdzorgPlus lijkt het directe belang afwezig. De follow-upgegevens worden verzameld voor ‘de monitor’ en niet voor kwaliteitsverbetering van het eigen werk of de collega’s van de instelling. Follow-upgegevens worden verzameld ‘omdat het erbij hoort’. Ook voor de jongeren is er geen belang om mee te werken. Vaak zijn ze ‘vragenlijstmoe’, zo wordt er gerapporteerd. Een mogelijk belang voor de jongeren is dat ze een beloning krijgen voor deelname.

Teneinde een effectieve en efficiënte manieren van meten te realiseren is het belangrijk dat betrokken medewerkers zich daarvan eigenaar voelen. Om eigenaarschap over het proces te bevorderen is het noodzakelijk te investeren in de benutting van de gegevens, zowel op instellings- als op afdelingsniveau. Er is bij JeugdzorgPlus een oprechte interesse te weten hoe het met de uitgestroomde jongeren gaat en nieuwsgierigheid of het verblijf in JeugdzorgPlus daaraan heeft bijgedragen. Die interesse en nieuwsgierigheid kan worden aangesproken om eigenaarschap te bevorderen. Dit vraagt echter om contact met de jongere bij follow-up, bij voorkeur face-to-face. Juist dat kost veel moeite. De geraadpleegde jongeren noemen ook persoonlijke interesse van een door hen vertrouwde persoon een reden om te reageren op een contactverzoek. De kost gaat voor de baat uit. De kosten bestaan niet alleen uit gegevens verzamelen, maar ook uit terugkoppelen. Dit vergt een kennisgedreven attitude van de instelling. Door vanaf instroom de metingen zo in te richten dat jongeren ervaren dat er aandacht en belangstelling is in de mening van jongeren en waar mogelijk daar ook zichtbaar rekening met te houden in behandeling en bejegening, neemt het ervaren nut van het meten door jongeren toe. Een CDOI-benadering kan daarin behulpzaam zijn (*client driven, outcome informed*). Een suggestie die werd gedaan is om een neutrale, niet eisende partij, de metingen te laten uitvoeren. Een aanvullende suggestie is de follow-up meting meer projectmatig aan te pakken. Dat heeft als consequentie dat het continue karakter van de monitor vervalst en daarmee als voordeel dat medewerkers beter te motiveren zijn gedurende de projectperiode. Terugkoppeling van projectresultaten is nodig om deze werkwijze succesvol te kunnen herhalen.

Teneinde het gevoel van eigenaarschap voor de follow-upmeting te bevorderen is het in alle gevallen noodzakelijk te investeren. Wanneer het behalen van een hoge(re) respons belangrijk is, staat de kosteneffectiviteit op korte termijn onder druk. De patstelling bestaat eruit dat (willen) meten met minimale inspanning onvoldoende respons oplevert en dat de beste garantie voor een hogere respons een forse

investering vergt in zowel de uitvoerende medewerkers als de jongeren, en breder in de kennisinfrastructuur van de hele instelling. Kan deze investering niet collectief worden geleverd, dan is het zeer de vraag of het zin heeft de follow-up meting te handhaven.

Welke variabelen?

In de beantwoording van de vierde onderzoeksvraag wordt besproken welke gegevens relevant zijn om te monitoren, gezien de belangen van JeugdzorgPlus en gemeenten. Voordat we deze vraag beantwoorden staan we eerst stil bij enkele knelpunten. Het meten van het effect van de behandeling bij follow-up is niet zonder uitdagingen en de vraag is of de Monitor JeugdzorgPlus daarvoor geschikt is. Ten eerste is verblijf in JeugdzorgPlus altijd een onderdeel van een groter traject. Er is meestal behandeling voorafgaand aan JeugdzorgPlus en na afloop van JeugdzorgPlus. Het is moeilijk het effect bij follow-up te isoleren van andere behandeling(en) of mogelijke andere invloeden. Ten tweede vergt een aanpak met behulp van GAS-scores vooraf of achteraf een reductie (categorisering) van de behandeldoelen, om betekenisvolle en vergelijkbare uitspraken te kunnen doen. Wanneer bij de follow-up wordt ingezet op indicatoren van maatschappelijk functioneren, zoals in de huidige opzet ook het geval is, verdient het de aanbeveling aan de nominale uitkomsten een waardeoordeel te koppelen, bij voorkeur vastgesteld in samenspraak met de jongere. Afgezien hiervan is het aan te bevelen dat de huidige 'objectieve' variabelen "middelengebruik", "delictgedrag" en "kwaliteit van het netwerk" worden toegevoegd als indicatoren van maatschappelijk functioneren. Er van uitgaande dat jongeren bij follow-up live worden gesproken is het, gezien het bevorderen van eigenaarschap, aan te bevelen om met de jongere ook na te gaan welke bijdrage JeugdzorgPlus heeft geleverd aan het resultaat op de verschillende domeinen.

1 Inleiding

1.1 Monitor JeugdzorgPlus: meten, analyseren en evalueren

Sinds 2012 worden binnen de gesloten jeugdzorg (JeugdzorgPlus) structureel gegevens van behandeling en begeleiding op cliëntniveau vastgelegd in de Monitor JeugdzorgPlus. De monitor is een initiatief van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, ZonMw en de JeugdzorgPlus-instellingen, vertegenwoordigd door branchevereniging Jeugdzorg Nederland. Doel van de monitor is meer inzicht krijgen in het resultaat van begeleiding en behandeling, de omvang en de samenstelling van de doelgroep en de aard en duur van de begeleiding en behandeling. Dit is in het belang van het ministerie van VWS als stelselverantwoordelijke, die deze duurste vorm van jeugdzorg moet kunnen verantwoorden én van Jeugdzorg Nederland, wiens belang het onder andere is te kunnen laten zien welke groep jeugdigen de JeugdzorgPlus-instellingen bedienen, welke problemen zij hebben en welke resultaten worden behaald.

De gegevens op cliëntniveau worden op drie momenten verzameld. Het eerste meetmoment (T1) vindt plaats bij aanvang van de plaatsing in de JeugdzorgPlus. Het tweede moment (T2) valt samen met het einde van het verblijf, op dat moment worden meer gegevens geregistreerd over de behandeling en begeleiding in de JeugdzorgPlus en de plannen na uitstroom. Voor jongeren die korter dan drie maanden in de JeugdzorgPlus-instelling verblijven valt het eerste en tweede meetmoment samen. Het derde en laatste meetmoment (de follow-up meting of T3) vindt plaats zes maanden na verblijf. Er worden bij follow-up zogenaamde objectieve en subjectieve gegevens verzameld. Objectieve gegevens zijn: o.a. leefsituatie en dagbesteding. Subjectieve variabelen zijn vragenlijsten waarin de mening van jongeren wordt gevraagd: de Vragenlijst Motivatie voor Behandeling (VMB) en de TrajectTevredenheidsToets (TTT).

De monitorgegevens bieden de mogelijkheid om te benchmarken: instellingen onderling met elkaar vergelijken op essentiële variabelen en daaraan gekoppelde normwaarden (Vermaes, Konijn, Nijhof, Strijbosch, & Van Domburgh, 2012b). In het vooronderzoek dat Jeugdzorg Nederland deed ten behoeve van de doorontwikkeling van de monitor wordt opgemerkt dat de rol van de monitor om te kunnen benchmarken beperkt is (Bostelen & Kranenburg, 2017). Dit geldt met name wanneer behandeluitkomsten als benchmarkvariabelen worden gebruikt (Algemene Rekenkamer, 2017). Een van de problemen bij het meten van de behandeluitkomst, los van de vraag naar causaliteit, is dat de respons bij follow-up, zes maanden na uitstroom, erg laag is. De door het IVO uitgevoerde verdiepende studie waar in dit rapport verslag van wordt gedaan, richt zich op de gegevensverzameling voor de Monitor JeugdzorgPlus zes maanden na uitstroom. Hieronder gaan we hier eerst nader op deze follow-up meting in.

1.2 Follow-up meting: knelpunten, mogelijke verklaringen

De Monitor JeugdzorgPlus heeft in zijn oorspronkelijke opzet een ambivalent karakter. De bedoeling was om 'smal te meten', teneinde instellingen op enkele belangrijke variabelen onderling te kunnen vergelijken (benchmark). Eventueel gevonden bijzonderheden zouden dan aanleiding kunnen zijn voor verdiepend onderzoek. Dit was vooral het doel van VWS. De JeugdzorgPlus-instellingen kozen voor een uitgebreidere monitor, opgezet volgens de principes van Routine Outcome Measurement (ROM), om zodoende relevante informatie te verzamelen over de kwaliteit van de behandeling (Vermaes et al., 2012b) ter ondersteuning van de behandeling op cliëntniveau. Deze tweedeling is ook terug te vinden in de set variabelen voor de follow-up meting. Enerzijds vinden we daar variabelen als dagbesteding en leefsituatie: deze passen in de 'smalle' dataset. Anderzijds vinden we ook de CAP-J (aard van de problematiek) en VMB (Vragenlijst Motivatie voor Behandeling), vragen die een ROM karakter hebben (zie bijlage 1 voor een overzicht van de variabelen).

Tot nu toe zijn er twee monitorrapportages gepubliceerd (Jeugdzorg Nederland, 2013, 2014). Nog steeds worden er regelmatig monitordata gerapporteerd, maar die zijn uitsluitend voor intern gebruik van Jeugdzorg Nederland. Een van de issues bij het gebruiken van de monitor als benchmarkinstrument is dat het alleen zinvolle informatie oplevert wanneer alle betrokken partijen informatie leveren. Dit is bij de Monitor JeugdzorgPlus onvoldoende het geval. Een onvolledige deelname aan de monitor beperkt de benuttingsmogelijkheden van de data op geaggregeerd niveau. Dit is jammer, omdat hierdoor het zicht op de JeugdzorgPlus-hulpverlening als geheel beperkt blijft en instellingen onderling niet kunnen worden vergeleken. Met name de follow-up meting wordt nog niet voldoende uitgevoerd om daarover te kunnen rapporteren in de landelijke periodieke rapportage (Jeugdzorg Nederland, 2014). Het verzamelen van gegevens zes maanden nadat jongeren een JeugdzorgPlus-traject hebben doorlopen verloopt moeizaam. Er zijn hiervoor verschillende (hypothetische) redenen voor aan te wijzen:

1) Kenmerken en gedrag van de jeugdige: monitorgegevens

Een deel van de jongeren lijkt een half jaar na uitstroom liever geen contact meer met de betreffende JeugdzorgPlus-instelling te hebben. In de verzamelde gegevens op T1 en T2 zit mogelijk een aantal aanwijzingen die licht kunnen werpen op de vraag naar de moeizame respons op T3. In het Analyse kader JeugdzorgPlus (Vermaes et al., 2012, p. 71) wordt een aantal monitorvariabelen genoemd die naar verwachting een relatie hebben met de uitkomsten van de JeugdzorgPlus-hulp, zoals verstandelijk functioneren, ernst van de problematiek en cliënttevredenheid. Met behulp van deze en andere variabelen kunnen hypothesen worden opgesteld en getoetst (onderzoeksvraag 1).

2) Het verzamelen van follow-up gegevens

Niet elke instelling lijkt grote urgentie te ervaren om de follow-up meting effectief uit te voeren. Bekend is dat de verantwoordelijke gedragswetenschappers vooral die gegevens relevant vinden die ook kunnen worden gebruikt in het behandeltraject (Barendregt, Raaijmakers, Wits, & Van de Mheen, 2015). Een van de vragen die dit oproept is of follow-up gegevens dienstbaar kunnen zijn aan de behandeling en zo ja hoe. Uit eerder onderzoek naar het verzamelen van monitorgegevens op de andere meetmomenten wordt duidelijk dat JeugdzorgPlus-instellingen het verzamelen en invoeren van monitordata verschillend hebben georganiseerd (Barendregt et al., 2015). Enkele instellingen hebben testassistenten aangesteld om de vragenlijsten in de monitor af te nemen, andere niet. Algemene gegevens worden vaak door de administratie ingevuld. Het is denkbaar dat de manier waarop trajectcoaches hun nazorgtaak, tot drie maanden na uitstroom uit JeugdzorgPlus, vormgeven van invloed is op de responscijfers van de follow-up meting. We hebben daarmee een tentatief beeld en enkele hypothesen over hoe de praktijk van gegevensverzameling op T3 van invloed kan zijn op de responscijfers (onderzoeksvraag 2).

Decentralisatie, verantwoording: gedeeld eigenaarschap?

Tot nu toe ligt de verantwoordelijkheid voor de gegevensverzameling op T3 bij de JeugdzorgPlus-instelling. De decentralisatie van de jeugdzorg heeft de gemeente een belangrijke speler gemaakt. Sinds de financiering van de gesloten jeugdzorg is ondergebracht bij gemeenten, hebben zij een belang gekregen in de vraag naar het functioneren van de jongeren zes maanden na uitstroom. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat gemeenten willen dat de gegevens op de T3 volledig en relevant zijn. In dit kader is de discussie rondom outcome-sturing belangrijk. De VNG, KING, de ministeries VWS en V&J en het NJi hebben in juni 2014 een basisset met drie outcome-criteria gepresenteerd, namelijk: uitval, tevredenheid over het nut of effect van de jeugdhulp en doelrealisatie, waaronder afname van de problematiek en/of toename van zelfredzaamheid (Yperen, Wilde, & Keuzenkamp, 2014). Dezelfde auteurs noemen in een handreiking voor gemeenten en

aanbieders dat gegevensverzameling gebaat is bij een gevoeld eigenaarschap door partijen die belang hebben bij de outcome. In het onderzoek is deze gedachte nader verkend (onderzoeksvraag 3).

In het verlengde hiervan is het de vraag welke variabelen van belang zijn om bij follow-up te meten, gezien de belangen van gemeenten en andere belanghebbenden, niet in de laatste plaats de JeugdzorgPlus-instellingen zelf (onderzoeksvraag 4).

1.3 Doel- en vraagstelling

Het doel van het onderzoek is tweeledig:

- A. Het verkrijgen van inzicht in de achtergrond van de lage responscijfers van de follow-up meting van de Monitor JeugdzorgPlus.
- B. Het verwerven van inzicht in hoe een gedeeld gevoel van eigenaarschap effectieve en efficiënte manieren van follow-up gegevens verzamelen (hoe en wie) kan bevorderen en welke voorwaarden hiervoor dienen te worden vervuld.

De vraagstellingen van het onderzoek zijn:

1. Welke monitorgegevens bieden een verklaring voor de lage responscijfers op T3?

1a. Wat zijn de responscijfers van de JeugdzorgPlus-instellingen op T3?

1b. Met welke kenmerken van de jeugdige correleren de responscijfers op T3?

1c. Welke verklaringen zijn er voor de mogelijke verschillen in respons op T3?

2. Welke verklaringen voor de lage responscijfers op T3 zijn gelegen in de manier van gegevens verzamelen door JeugdzorgPlus? Welke efficiënte en effectieve elementen zijn hierin te onderscheiden?

2a. Op welke manieren vindt bij JeugdzorgPlus-instellingen de gegevensverzameling plaats voor de Monitor JeugdzorgPlus?

2b. Welke overwegingen spelen een rol bij de gekozen werkwijze?

3. Aan welke voorwaarden moet de follow-up meting voldoen om het gevoel van gedeeld eigenaarschap en een effectieve en efficiënte gegevensverzameling te bevorderen (gezien de belangen van JeugdzorgPlus-instellingen, het ministerie van VWS, gemeenten en jongeren)?

3a. Hoe kan een gedeeld eigenaarschap voor de gegevensverzameling op T3 worden bevorderd gezien de verhouding tussen JeugdzorgPlus en gemeenten?

3b. Welke manieren van gegevensverzameling voor de follow-up meting van de monitor zijn, gezien het vraagstuk van eigenaarschap, effectief en efficiënt?

3c. Welke efficiënte en effectieve elementen worden reeds in praktijk gebracht?

4. Welke gegevens zijn relevant om te monitoren gezien de belangen van JeugdzorgPlus en gemeenten?

4a. Welke follow-up indicatoren zijn voor JeugdzorgPlus-instellingen van belang en voor welk doel kunnen ze worden gebruikt?

4b. Welke follow-up indicatoren zijn voor gemeenten van belang en voor welk doel kunnen ze worden gebruikt?

Vraag 3 heeft deels betrekking op het concept 'eigenaarschap'. Bij aanvang van de studie zijn hier enkele vraagtekens bij geplaatst door Jeugdzorg Nederland. Vanuit hun kennis van de praktijk was het relevanter aan te sluiten op het project 'doorontwikkeling van de monitor JeugdzorgPlus' (Bostelen & Kranenburg, 2017). De werkgroep Monitoring en Meetmomenten, waarin Jeugdzorg Nederland en verantwoordelijken voor de

monitor van JeugdzorgPlus-instellingen zitting hebben, adviseerde daarom minder uitgebreid in te gaan op de derde vraagstelling, en om aanvullend een inventarisatie te doen van de huidige werkwijze bij instellingen. Aan de huidige werkwijze en de knelpunten daarin is daarom uitgebreid aandacht besteed, ter beantwoording van vraag 3b en 3c.

2 Werkwijze

In dit hoofdstuk gaan we in op de manier waarop de onderzoeksvragen zijn beantwoord. In paragraaf 2.1 behandelen we de analyse van het monitorbestand. In 2.2 komen de interviews met medewerkers van JeugdzorgPlus-instellingen en gemeenten aan bod. Paragraaf 2.3 gaat in op de raadpleging van experts.

2.1 Analyse monitorbestand

Het ruwe bestand bevat gegevens van jongeren die zijn uitgestroomd tussen 1 juli 2015 en 31 januari 2017. Alle jongeren zijn geïnccludeerd die uiterlijk 30 juni 2016 zijn uitgestroomd, zodat van deze casussen ook de T3 metingen zes maanden na uitstroom meegenomen konden worden. Door responscijfers van de follow-up meting te relateren aan gegevens die eerder in het behandeltraject over jongeren in de instelling zijn verzameld, kunnen we inzicht krijgen in de samenhang tussen kenmerken van jongeren en het traject, en de hoogte van de respons (onderzoeksvraag 1). In deze paragraaf beschrijven we hoe we bij de analyse van de gegevens te werk zijn gegaan.

2.1.1 Koppelen van tabbladen, opschonen van het bestand

Het monitorbestand JeugdzorgPlus wordt geleverd als Excel bestand. De variabelen van het bestand zijn verdeeld over verschillende tabbladen. Elk tabblad bevat van elke jongere:

- uniek gegenereerde id-nummers (variabele “jeugdige”) die niet naar personen zijn te herleiden;
- een variabele “trajectnummer”.

De verschillende tabbladen zouden in principe gekoppeld moeten kunnen worden met behulp van deze variabelen. Echter, dezelfde “jeugdige” kan verschillende plaatsingen onder hetzelfde “trajectnummer” hebben. Wanneer jongeren met meerdere plaatsingen in meerdere instellingen hebben gezeten, en dit komt zeer regelmatig voor, is niet vast te stellen welke plaatsing bij welke instelling hoort. Als gevolg hiervan kunnen de tabbladen niet feilloos worden gematcht. Het is daarom noodzakelijk alleen het eerste traject te selecteren, waardoor dubbele id-nummers worden verwijderd. Bij jongeren die in het eerste traject een of meerdere keren zijn overgeplaatst, wordt alleen de laatste einddatum van de plaatsing meegenomen.

Door bij de opschoning van het databestand te kiezen voor het eerste traject en de andere trajecten buiten beschouwing te laten, is het aandeel “hernieuwde aanmeldingen” in het analysebestand 0,8% (n= 637) terwijl dat in het bestand waarin de duplicaat id-nummers nog niet zijn verwijderd (N=1.157) 21,4% bedraagt.¹ Door het selecteren van alleen het eerste traject wordt bij een deel van de casussen onterecht gesteld dat er op T3 sprake is van non-respons. Immers, een deel van de non-respons hangt samen met heropname: als de heropname na minder dan 6 maanden plaatsvindt, is nog geen follow-up meting gedaan. Dit heeft consequenties voor de hardheid van de analyses van de monitor. Bij instellingen met veel heropnames leidt dit mogelijk tot een overschatting van de non-respons.

---

¹ De overige waarden van de variabele “type aanmelding” verschillen in beide bestanden marginaal.

Via het koppelen van de verschillende Excel-tabbladen zijn drie SPSS-bestanden ontstaan. Elk van deze bestanden bevatte de corresponderende T3 casussen. Per bestand is nagegaan hoe het met de respons op T3 is gesteld voor enkele betekenisvolle variabelen.²

Figuur 2.1 Analysebestanden

Analysebestand	Betekenisvolle variabelen
1. Cliëntgegevens en plaatsingsgegevens +T3	geboortejaar, geslacht, etnische herkomst; startdatum; einddatum (= duur plaatsing); type aanmelding; zorginstelling.
2. Gegevens T1 en T1_2 kort + T3	IQ; STEP, CBCLtotaal, VMB, OBVL, uitstroomperspectief*.
3. Gegevens T2 +T3	dagbesteding; reden beëindiging zorg; perspectief; VMB; TTT; STEP*

*CBCL: Child Behavior Check List, VMB: Vragenlijst Motivatie voor Behandeling, OBVL: OpvoedingsBelastingsVragenLijst, TTT: TrajectTevredenheidsToets, STEP: Standaard Taxatie Ernst van de Problematiek.

2.1.2 Niet ingevuld, non-respons of respons?

We willen graag een onderscheid kunnen maken tussen ‘non-respons door cliënt’ en ‘T3 niet gedaan door instelling’. Bij ‘non-respons door cliënt’ zijn er acties ondernomen om de jongere te benaderen en/of gegevens over de situatie van de jongere te achterhalen. Bij ‘T3 niet gedaan’ heeft de instelling geen moeite gedaan follow-upgegevens te achterhalen. Of instellingen moeite hebben gedaan follow-upgegevens te achterhalen baseren we op de respons op de vragenlijsten. In eerste instanties gaat het om missende waarden die als ‘T3 niet gedaan’ worden gemarkeerd. De vragenlijsten (CAP-J, VMB en TTT) in de monitor gaan vergezeld van een non-responsvariabele die bestaat uit de volgende antwoordcategorieën: geen reactie, niet aangeboden, niet bereikbaar, niet gedaan, niet in staat en weigering. De non-respons opties “niet bereikbaar”, “geen reactie” en “weigering” duiden op een echte non-respons. Wanneer de opties “niet gedaan” en “niet aangeboden” zijn aangekruist, is er feitelijk geen sprake van non-respons door de jongere maar van “niet-geprobeerd door de instelling”. Kortom, wanneer er op T3 niets is ingevuld, of uitsluitend “niet gedaan” of “niet aangeboden” is dit een indicatie dat de betreffende instelling geen T3 gegevens heeft verzameld.

Ten behoeve van de analyses hebben we de non-respons variabelen van CAP-J, VMB, TTT gecodeerd naar drie waarden: niet ingevuld, non-respons en respons. Dit stelde ons in staat om de drie variabelen samen te voegen tot een (non)respons variabele (zie tabel 2.2).

2.1.3 Selecteren van de gewenste periode

Nadat de T3 dataset zoals boven beschreven is voorzien van non-respons variabelen, is ze gekoppeld aan andere datasets. De eerste dataset waaraan T3 gegevens zijn gekoppeld is het gecombineerde bestand ‘plaatsingen en cliënten’. Deze set bevat belangrijke gegevens over begin- en einddatum van de plaatsing, zorginstelling, geboortejaar, geslacht en etnische herkomst. Casussen met een einddatum later dan 30 juni 2016 zijn verwijderd. Deze einddatum is zoals gezegd gebruikt om de dataset te verkleinen tot casussen waarvan de T3 meting nog terug te vinden is in het bestand.

² Bij voorkeur hadden we met een bestand gewerkt waarin alle variabelen waren gecombineerd om via een regressieanalyse de voorspellers voor de respons op T3 vast te stellen, maar de opbouw van het Excelbestand maakt dit vrijwel ondoenlijk. Omdat er vooraf duidelijke signalen waren dat de non-respons op T3 meer wordt bepaald door de wijze van dataverzameling dan door cliëntkenmerken, meenden we dat dit geen grote gevolgen zou hebben voor de resultaten en conclusies.

Tabel 2.2 Codering non-respons variabelen vragenlijsten follow-up

Oorspronkelijke waarde:	Gecodeerd naar:
1 Missing	0 Niet ingevuld
2 Geen reactie	1 Non respons
3 Niet aangeboden	0 Niet ingevuld
4 Niet bereikbaar	1 Non respons
5 Niet gedaan	0 Niet ingevuld (je ziet hier in een enkel geval wel objectieve data)
6 Niet in staat	1 Non respons
7 Weigering	1 Non respons
8 Respons	2 Respons

2.2 Interviews met medewerkers JeugdzorgPlus, gemeenten en jongeren

In het onderzoek is samengewerkt met de JeugdzorgPlus-instellingen Horizon en Parlan en met de gemeenten (of inkoopregio's) waarmee zij voornamelijk samenwerken: Rotterdam en Alkmaar. In tabel 2.3 is een overzicht te vinden van organisaties en afgenomen interviews. Met drie beleidsmedewerkers van de gemeente Rotterdam zijn face-to-face interviews gehouden; een contractmanager jeugdhulp van de gemeente Alkmaar is schriftelijk geraadpleegd. Bij deze medewerkers zijn gegevens verzameld over 'gedeeld eigenaarschap' van de monitor en het verzamelen van follow-up gegevens. De face-to-face interviews met vier medewerkers van JeugdzorgPlus-instellingen bestreken het verzamelen van follow-up gegevens en het benutten daarvan, intern en voor gemeenten.

Jeugdzorg Nederland en het ministerie VWS zijn twee belanghebbende partijen in de opzet van en het sturing geven aan de Monitor JeugdzorgPlus. Beide organisaties stonden aan de wieg van de Monitor JeugdzorgPlus en hebben, ook na de transitie van de financiering, nog steeds een sturende rol. Er is daarom ook een interview gehouden met de beleidsambtenaar van VWS en een dubbelinterview met twee betrokken beleidsmedewerkers van Jeugdzorg Nederland.

Tabel 2.3 Overzicht interviews

Partner	Informant
Horizon	1x senior onderzoeker 1x onderzoeker
Parlan	1x manager innovatie en kwaliteit 1x beleidsmedewerker
Gemeente Rotterdam	1x beleidsadviseur Jeugd en Onderwijs 1x beleidsmedewerker Jeugd 1x businesscontroller Gemeenschappelijke Regeling Jeugdhulp Rijnmond
Gemeente Alkmaar	Schriftelijke raadpleging (contractmanager jeugdhulp)
Jeugdzorg Nederland	Dubbelinterview betrokken beleidsmedewerkers Monitor JeugdzorgPlus
Ministerie VWS	Telefonisch interview met beleidsambtenaar JeugdzorgPlus
Jongeren	4 jongeren jongerenraad Transferium

De interviews zijn met audioapparatuur opgenomen en letterlijk uitgewerkt. De uitgewerkte interviews zijn geïmporteerd in het kwalitatieve analyseprogramma Nvivo. Met behulp van dit programma is een thematische analyse gedaan.

In overleg met Jeugdzorg Nederland en in consultatie met de werkgroep Monitoring en Meetmomenten, waarin medewerkers van JeugdzorgPlus-instellingen zitting hebben die verantwoordelijk zijn voor de Monitor JeugdzorgPlus, is besloten om vervolgens een telefonische interviewronde onder JeugdzorgPlus-instellingen te houden. De geïnterviewden waren veelal ook degenen die in de bovengenoemde werkgroep zitten. Er is voor deze interviews een topiclijst gemaakt, die door een medewerker van Jeugdzorg Nederland is gezien en aangescherpt. Er vonden zeven interviews plaats. Met de projectpartners Horizon en Parlan zijn geen extra interviews gedaan. De interviews zijn ook hier opgenomen met audioapparatuur ter ondersteuning van de uitwerking van de aantekeningen. De interviewgegevens zijn ingevoerd in Nvivo en thematisch gecodeerd. Met drie JeugdzorgPlus-instellingen is het niet gelukt interviewafspraken te maken³.

Tot slot is bij een JeugdzorgPlus-instelling met vier jongeren van de jongerenraad (3 meisjes, 1 jongen) een uur gesproken over hun ervaring met vragenlijsten en tentatief over de follow-up meting.

2.3 Raadpleging experts

Om te reflecteren op de uitkomsten van het onderzoek zou een expertmeeting worden georganiseerd. De expertmeeting was gepland met zeven deelnemers, waarvan drie deelnemers van JeugdzorgPlus-instellingen en vier externe experts. Doel van de expertmeeting was het verifiëren van de voorlopige resultaten en het reflecteren op een aantal centrale thema's uit het onderzoek: hoe kunnen (kosten)effectief follow-up gegevens worden verzameld en hoe en voor welk doel kunnen de follow-up resultaten worden gebruikt?

Op de geplande dag (18-1-2018) raasde echter een hevige storm over het land die o.a. het treinverkeer lam legde. De expertmeeting werd gecancelled. Het lukte niet meer om een nieuwe expertmeeting te organiseren, ook niet met een beperkter aantal deelnemers. In plaats daarvan is met vijf van de beoogde deelnemers een telefonisch interview gehouden⁴. De interviews zijn opgenomen met audioapparatuur ter ondersteuning van de uitwerking van de aantekeningen. De input van de experts is vooral gebruikt voor beantwoording van onderzoeksvragen 3 en 4.

---

³ Bij één instelling is wel iemand geïnterviewd, maar daar heeft niet het gewenste vervol ginterview met de inhoudelijk verantwoordelijke plaatsgevonden.

⁴ Geconsulteerde externe experts: Anne Addink (Nederlands Jeugdinstuut), Sjouk de Boer (Lucertis, De Fjord), Anja Bremer (Raad voor de Kinderbescherming) en Brigit Rijbroek (Jeugdbescherming Rotterdam Rijnmond). Geïnterviewde JeugdzorgPlus experts: Raymond Gutterswijk (Horizon), Coreen Richardson (Het Poortje).

3 Resultaten

In dit onderzoek willen we allereerst meer zicht krijgen op de vraag waarom de Monitor JeugdzorgPlus lage responscijfers te zien geeft op T3, het meetmoment zes maanden na afloop van een plaatsing. Een verklaring ligt mogelijk in kenmerken van jongeren of van de plaatsing. Deze jongeren worden wel benaderd, maar blijken niet bereikbaar of willen niet meewerken aan de T3 meting. De monitordata kunnen hier mogelijk meer inzicht in geven (onderzoeksvraag 1). In 3.1 beantwoorden we deze eerste onderzoeksvraag. Een ander deel van de verklaring is mogelijk gelegen in de manier waarop instellingen het verzamelen van deze gegevens hebben georganiseerd. In 3.2 gaan we in op deze andere mogelijke verklaring voor de lage respons (onderzoeksvraag 2). In 3.3 bespreken we manieren waarop de gegevensverzameling voor de follow-upmeting effectief en efficiënt kan plaatsvinden (onderzoeksvraag 3), en de rol van het gevoel van eigenaarschap daarbij. In 3.4 komen de variabelen aan de orde die relevant zijn voor de follow-up meting gezien de belangen van JeugdzorgPlus en gemeenten (onderzoeksvraag 4).

3.1 Analyses monitor

In deze paragraaf richten we ons op verklaring van de non-respons door kenmerken van de jongeren en kenmerken van de plaatsing: welke jongeren responderen en welke niet bij de follow-up meting? Eerst bespreken we de vraag wat non-respons is (3.1.1). We presenteren responscijfers van de JeugdzorgPlus-instellingen in 3.1.2. De analyses van de samenhang tussen non-respons en cliëntkenmerken beschrijven we in 3.1.3, en in 3.1.4 worden verklaringen gegeven voor de verschillen in non-respons. In 3.1.5 reflecteren we op de formulering van een aantal follow-up vragen. De resultaten in deze paragraaf zijn gebaseerd op de analyse van monitorgegevens, gesprekken met JeugdzorgPlus-medewerkers en (externe) experts.

3.1.1 *Wat is non-respons?*

Voorafgaand aan het beantwoorden van onderzoeksvragen vragen we ons eerst af wat non-respons is in het licht van de Monitor JeugdzorgPlus.

Monitordata worden verzameld door instellingen en op landelijk niveau geanalyseerd. In de landelijke monitor blijkt dat sommige instellingen een hoge en andere lage non-respons laten zien. Bij nadere bestudering blijkt dat instellingen met een relatief hoge non-respons geen follow-up data hebben verzameld. Andere instellingen met een hoge(re) respons hebben wel follow-up data verzameld. De non-respons bij deze instellingen ontstaat door het niet kunnen contacteren van de jongeren of doordat de benaderde jongeren niet willen meewerken.

Om op deze twee situaties goed zicht te krijgen zoomen we in op de beschikbare follow-up gegevens. In de follow-up meting zitten 'objectieve' en 'subjectieve variabelen'. De objectieve variabelen kunnen eventueel met informatie van derden worden ingevuld, bijvoorbeeld een hulpverlener van een vervolgvoorziening. Voor de subjectieve variabelen is persoonlijk contact met de jongere nodig (schriftelijk, telefonisch of in persoon). Objectieve variabelen zijn daarmee gemakkelijker te achterhalen dan subjectieve variabelen. Objectieve variabelen zijn: dagbesteding, leefsituatie, opleidingsniveau en hulpvorm na JeugdzorgPlus. De subjectieve variabelen zijn: CAPJ, VMB en TTT.

We hebben twee nieuwe variabelen gemaakt met behulp van de beschikbare gegevens van de T3 meting. De variabele "T3 objectief" is gebaseerd op de variabele dagbesteding, de objectieve variabele met de hoogste respons. De variabele "T3 subjectief" is gebaseerd op de non-respons-variabelen die horen bij de subjectieve

variabelen. In tabel 3.2 is te zien wat deze twee variabelen opleveren. “T3 objectief” laat zien dat in 57% van de casussen iets is ingevuld. Hierbij moet worden opgemerkt worden dat in de kolom “iets ingevuld” ook veel “onbekend” is aangevinkt. Kennelijk is wel het monitorprogramma geopend en is er “iets ingevuld”, maar bleek het moeilijk of te veel werk om de feitelijke situatie van de jongere te achterhalen. T3 subjectief laat zien dat er in 63% van de casussen niets is ingevuld en (dus) geen moeite is gedaan de vragenlijsten af te nemen. De variabele “T3 respons” is gebaseerd op T3 subjectief, door de waarde “niets ingevuld” te veranderen in een missende waarde. De zuivere respons van de gevallen waarin moeite is gedaan de jongere te bereiken blijft dan over.

Tabel 3.1. Respons alle JeugdzorgPlus-instelling (n= 619)

	Niets ingevuld	Iets ingevuld	Non-respons	Respons
T3 objectief	264 (43%)	355 (57%)		
T3 subjectief	389 (63%)		142 (23%)	88 (14%)
T3 respons			142 (62%)	88 (38%)

Samenvattend onderscheiden we twee soorten non-respons:

- Non-respons door jongeren: jongeren zijn wel benaderd door de JeugdzorgPlus-instelling, maar blijken niet bereikbaar of willen niet meewerken aan de T3 meting. In tabel 3.2 zichtbaar in de kolommen “non-respons” en “respons”.
- Non-respons door de JeugdzorgPlus-instelling: de JeugdzorgPlus-instelling heeft geen T3 metingen uitgevoerd. Zichtbaar in tabel 3.2 in de kolom “niets ingevuld”.

Hoe kunnen we deze verschillende soorten non-respons waarderen? Tabel 3.2 laat zien dat er kennelijk aanzienlijk minder moeite gedaan om te subjectieve gegevens binnen te halen (63% niets ingevuld) dan voor de objectieve gegevens (43% niets ingevuld).

De 57% van de casussen waarbij wel statische gegevens in de monitor zijn geregistreerd, levert bij nader inzien minder op dan verwacht. Op de variabele dagbesteding noteren instellingen 40% onbekend. Vergelijkbare scores “onbekend” zien we ook bij de variabele leefsituatie. Bij onderwijsniveau is het aantal missende waarden aanzienlijk hoger dan bij dagbesteding en leefsituatie. Het lijkt er daarmee op dat de statische variabelen bij veel casussen plichtmatig zijn ingevuld en dat er geen of weinig moeite is gedaan om gegevens van de jongeren te achterhalen. De geconstrueerde variabele “T3 objectief” in tabel 3.2 geeft daarmee een geflatteerd beeld van de inspanning van JeugdzorgPlus om T3 gegevens te achterhalen. De variabele “T3 subjectief” (tabel 3.2) lijkt beter de inspanningen van JeugdzorgPlus te representeren dan de variabele “T3 objectief”.

3.1.2 Non-respons en niets ingevuld naar JeugdzorgPlus-instelling

In tabel 3.2 zien we de respons per instelling, gemeten op basis van variabele T3 subjectief. In de tabel is ook te zien dat de vijf van de twaalf instellingen (E t/m I) bij de meeste casussen niets hebben ingevuld. Bij de andere instellingen is het beeld wisselend. Als we kijken naar het verschil tussen non-respons en respons dan is het beeld overwegend dat de non-respons hoger is dan de respons. Het is wel geprobeerd, maar vaak niet gelukt. Opmerkelijk is het responspatroon van instelling I. Zij hebben nauwelijks vragenlijsten ingevuld, terwijl deze instelling een traditie heeft van follow-up onderzoek, en een medewerker die zich uitsluitend toelegt op het verzamelen van follow-up gegevens. Bij navraag blijkt deze medewerker langdurig ziek te zijn. Wel heeft deze

instelling een zeer hoge responscore op de statische gegevens (niet in tabel). Dit is een indicatie dat er bij deze instelling wel degelijk follow-up data worden verzameld.

Tabel 3.2. Follow-up data ingevuld naar JeugdzorgPlus-instelling (n=619)

JZ + instelling	Respons			Totaal
	Niets ingevuld	Non-respons	Respons	
A	5 (12%)	27 (63%)	11 (26%)	43
B	13 (48%)	5 (19%)	9 (33%)	27
C	8 (33%)	13 (54%)	3 (13%)	24
D	79 (73%)	5 (5%)	25 (23%)	109
E	37 (100%)	0	0	37
F	47 (98%)	0	1 (2%)	48
G	36 (90%)	0	4 (10%)	40
H	71 (99%)	0	1 (1%)	72
I	32 (94%)	0	2 (6%)	34
J	7 (21%)	15 (46%)	11 (33%)	33
K	0	35 (80%)	9 (20%)	44
L	54 (50%)	42 (39%)	12 (11%)	108
	389 (63%)	142 (23%)	88 (14%)	619 (100%)

3.1.3 Respons in relatie tot kenmerken van de jongeren (T1 variabelen)

In het vervolg van de statistische analyses kijken we alleen naar de instellingen die de T3 meting hebben uitgevoerd (instellingen A, B, C, D, J, K, L). Deze instellingen nemen 388 (63%) van de 619 casussen voor hun rekening. Merk op dat bij enkele van deze instellingen de percentages “niets ingevuld” aanzienlijk zijn. Deze niet ingevulde casussen zijn uit de analyses gelaten waardoor uitsluitend respons en non-respons is geanalyseerd.

In tabel 3.3 is een aantal variabelen die bij plaatsingen op T1 worden verzameld getoetst op samenhang met respons op T3. Per getoetste variabele is telkens de totale beschikbare respons vermeld in de eerste kolom. In de kolom “n respons” staat vermeld op hoeveel casussen de toets is uitgevoerd. Dit aantal verschilt per variabele en is lager dan de totale beschikbare respons, wanneer voor de betreffende variabele een deel van de non-responsgegevens ontbreken (i.c. “niets ingevuld”, zie tabel 3.2).

Het monitorbestand bevat geen geboortedata van de jongeren, uitsluitend het geboortjaar. Het gemiddelde geboortjaar is 1999,4 (sd 1,8) en hangt samen met de respons op T3. Dat wil zeggen jongeren die bij follow-up responderen zijn gemiddeld een klein jaar jonger. Dat komt overeen met de verwachting dat vooral oudere jongeren, vooral zij die ten tijde van hun verblijf bijna 18 jaar zijn, niet aan de follow-up meting zouden willen meewerken.

Een verklaring voor de overwegend lage respons ligt mogelijk in de verblijfsduur. Uit de interviews kwam naar voren dat het doen van een follow-up meting minder zinvol is wanneer de jongere maar kort geplaatst is geweest. De gemiddelde duur van de plaatsing is 7,9 maanden (sd 5,9; mediaan 6). Jongeren bij wie de follow-

op meting is gedaan verbleven gemiddeld twee maanden langer in JeugdzorgPlus dan de jongeren die niet meededen met de follow-up.

Tabel 3.3. Frequenties en vergelijking van plaatsingsgegevens en kenmerken cliënten op T1 naar respons en non-respons op T3.

Plaatsingsgegevens			respons T3	non-respons T3
	N (%)			
Geslacht (n=388)		n=222		
Man	226 (56%)		123 (55%)	(99) 45%
Vrouw	117 (44%)			
Etnische achtergrond (n=388)		n=222		
allochtoon - niet westers	77 (19%)		17 (21%)	24 (17%)
allochtoon – westers	36 (9%)		7 (9%)	12 (9%)
autochtoon	204 (51%)		44 (55%)	67 (47%)
onbekend	86 (21%)		12 (15%)	29 (27%)
Totaal	388 (100%)		80 (100%)	142 (100%)
	Gemiddelde (sd)			
Geboorte jaar (n=388)*	1999,4 (sd 1,8)	n=222	2000,16 (sd 2,5)	1999,04 (sd 1,5)
Duur van de plaatsing in maanden (n=222)**	7,9 (sd 5,9)	n=222	9,9 (sd 5,8)	7,7 (sd 6,4)
T1 variabelen	Gemiddelde (sd)	n respons		
IQ (n=133)	82,9 (sd 14,8)	n=50	82 (sd 14,4)	79 (sd 13,5)
STEP (n=132)				
Functioneren Jeugdige	24,5 (sd 3,8)	n=61	24,4 (sd 3,7)	23,6 (sd 3,2)
Kwaliteit Omgeving	18,4 (sd 3,4)	n=61	19,2 (sd 3,4)	17,9 (sd 3,0)
Zwaarte Zorg	18,6 (sd 2,1)	n=61	18,3 (sd 2,8)	18,1 (sd 2,6)
Urgentie Zorg	4,6 (sd 0,7)	n=61	4,4 (sd 0,9)	4,4 (sd 0,8)
CBCL totaal (n=101)***	67,8 (sd 10,0)	n=47	63,9 (sd 12,2)	70,9 (sd 9,0)
VBM (n=128)	26,9 (sd 5,3)	n=63	28,4 (sd 5,0)	26,9 (sd 5,1)
OBVL (n=88)	68,0 (sd 10,9)	n=41	70,7 (sd 6,6)	69,8 (sd 9,9)
	N (%)			
Perspectief (n=226)		n=109		
Pleeggezin, gezinshuis	4 (2%)		1 (3%)	2 (3%)
Terug naar huis	94 (45%)		13 (45%)	32 (40%)
Vervolgvoorziening	88 (42%)		11 (38%)	36 (45%)
Zelfstandigheid	25 (12%)		4 (14%)	10 (13%)
	Gemiddelde (sd)			
TTT Algemeen (n=185)	6,4 (sd 2,1)	n=66	6,6 (sd 2,4)	6,5 (sd 1,8)

* T: -3,626 df 110,582, p <0,05

** T: -2,493, df 220, p <0,05

*** T: 2,269, df 45, p <0,05

De scores op de CBCL laten een significant verschil zien tussen respons en non-respons. De scores van zowel de responderende jongeren als niet-responderende bevinden zich in het klinische gebied, dat wil zeggen dat de problematiek behandeling verdient. De score van de responderende jongeren bevindt zich in de buurt van het grensgebied klinisch/ sub klinisch. De jongeren die niet responderen op T3 hebben een relatief hoge score die wijst op ernstige problemen (Van Dam & De Meyer, 2010).

In tabel 3.4 is een aantal variabelen van de tweede meting (T2) getoetst op samenhang met respons op T3. Net als de analyses van tabel 3.3 is per getoetste variabele telkens de totale beschikbare respons vermeld in de eerste kolom. In de kolom "n respons" staat vermeld op hoeveel casussen de toets is uitgevoerd. Dit aantal verschilt per variabele en is lager dan de totale beschikbare respons wanneer voor de betreffende variabele een deel van de non-responsgegevens ontbreekt (i.c. "niets ingevuld", zie tabel 3.2).

Bij de variabele dagbesteding valt op dat de jongeren die responderen vaker naar school gaan dan jongeren die niet responderen. Wanneer we in deze variabele het aantal antwoordcategorieën tot twee terugbrengen (school/studie en andere categorieën samengevoegd) is het verband nog iets sterker. In de variabele leefsituatie is het aantal antwoord categorieën teruggebracht tot drie. De non-respons tussen categorieën residentieel en 'gezin' ontloopt elkaar niet veel. De non-respons in de andere categorieën van leefsituatie is hoger. Ook is bij jongeren die responderen vaker de zorg met wederzijdse overeenstemming beëindigd dan bij jongeren die niet responderen. En, net als bij de variabelen van T1, laten de jongeren die niet responderen een hogere score op de CBCL zien dan jongeren die wel responderen. Bij de overige getoetste variabelen zien we geen statistisch significante verschillen tussen responderende en niet-responderende jongeren.

Tabel 3.4. Frequenties en vergelijking kenmerken cliënten (N=403) op T2 naar respons en non-respons T3, bij instellingen die geprobeerd hebben follow-up gegevens te verzamelen.

Kenmerken T2	N (%)	n respons	respons T3	non-respons T3
Dagbesteding (n=372) *		218		
- Combinatie school en werk, leerwerkplek, stage	39 (11%)		6 (8%)	23 (16%)
- Daginvulling op grond van de Wet werk en bijstand	5 (1%)		2 (3%)	2 (1%)
- Geen dagbesteding	15 (4%)		1 (1%)	6 (4%)
- Onbekend	47 (13%)		1 (1%)	27 (19%)
- School, studie	255 (69%)		67 (86%)	76 (54%)
- Werk	11 (3%)		1 (1%)	6 (4%)
Totaal	372 (100%)		78 (100%)	140 (100%)
Leefsituatie (n=373)**		218		
- Gezin (pleeg, adoptie, een- en meerouder)	143 (38%)		34 (44%)	51 (36%)
- Residentieel	173 (46%)		40 (51%)	65 (46%)
- Overig (onbekend, anders, zelfst., zwervend)	57 (15%)		4 (5%)	24 (17%)
Totaal	373 (100%)		78 (100%)	140 (100%)

Kenmerken T2	N (%)	n respons	respons T3	non-respons T3
Reden beëindiging zorg *** (n=375)		218		
- In overeenstemming beëindigd	328 (87%)		73 (95%)	119 (62%)
- Beëindigd om andere reden	47 (13%)		4 (5%)	22 (85%)
Totaal	376 (100%)		77 (100%)	141 (100%)
Perspectief (n=363)		211		
Pleeggezin, gezinshuis	10 (3%)		3 (4%)	3 (2%)
Terug naar huis	153 (42%)		38 (50%)	50 (37%)
Vervolgvoorziening	137 (38%)		27 (36%)	63 (47%)
Zelfstandigheid	63 (17%)		8 (11%)	19 (14%)
Totaal	363 (100%)		76 (101%)^	135 (100%)
^telt niet door afrondingsverschillen niet op tot 100%				
	Gemiddelde (sd)			
STEP (n=132)				
Functioneren Jeugdige	19,6 (sd 4,5)	142	18,8 (sd 5,0)	20,1 (sd 4,1)
Kwaliteit Omgeving	15,9 (sd 3,9)	142	16,3 (sd 4,1)	15,7 (sd (4,0)
Zwaarte Zorg	16,1 (sd 4,3)	142	15,5 (sd 5,4)	16,2 (sd 4,1)
Urgentie Zorg	4,2 (sd 1,0)	142	3,9 (sd 1,2)	4,1 (sd 0,9)
CBCL totaal (n=136)****	64,0 (sd 10,4)	67	61,5 (sd 10,3)	68,2 (sd 10,4)
VMB (n=167)	28,1 (sd 5,0)	98	28,8 (sd 3,8)	28,6 (sd 4,9)
OBVL (n=82)	63,1 (sd 11,7)	51	62,1 (sd 10,2)	66,7 (10,9)
TTT verloop en opbrengsten (n=160)	3,2 (0,7)	90	4,3 (sd 0,5)	3,2 (sd 0,7)
TTT algemeen (n=159)	7,5 (sd 1,6)	(n=90)	8,0 (sd 1,6)	7,3 (sd 1,5)

* Chi²: 26,313, df 5, p <0,05

** Chi²: 6,534, df 2, p <0,05

*** Chi²: 5,136, df 1, p <0,05

**** T:2,641, df 65, P <0,05

3.1.4 Verklaringen verschillen in non-respons

De statistische toetsen op de samenhang tussen respons op T3 en variabelen vastgelegd bij de meting bij instroom (T1) en uitstroom (T2) zijn, gezien de lage respons, van beperkte waarde. Niettemin is de bevinding dat jongeren die niet responderen ernstiger problemen hebben (CBCL), vaker niet naar school gaan en waarbij de zorg vaker niet met wederzijdse overeenstemming is beëindigd, in overeenstemming met vermoedens van JeugdzorgPlus-medewerkers dat jongeren die niet responderen meer of ernstiger problematiek hebben. Op deze samenhang is door meerdere personen gewezen.

Interpretatie van de samenhang tussen verblijfsduur en respons is lastiger, omdat de gemiddelde plaatsingsduur niet zo kort is dat je geen follow-up meting zou verwachten (bijvoorbeeld omdat het zowel medewerkers als jongeren zinloos lijkt na een korte plaatsingsduur tevredenheid of behandelmotivatie te meten). Bij de responderende jongeren is de duur van de plaatsing ook niet zoveel langer dat op grond daarvan een betere relatie en loyaliteit aan JeugdzorgPlus kan worden verwacht.

Door meerdere personen in JeugdzorgPlus is er op gewezen dat de respons ook samenhangt met de vraag of jongeren in JeugdzorgPlus een goede ervaring hebben gehad. Dit zou terug te zien moeten zijn in de scores op de TTT (TrajectTevredenheidsToets). Echter, we zien hier geen statistisch verschil tussen responders en non-responders.

De suggestie van een JeugdzorgPlus-medewerker dat de non-respons samenhangt met het hebben van een niet-westerse achtergrond, omdat onder hen het institutionele wantrouwen groter zou zijn, blijkt niet uit de cijfers.

3.1.5 De vragenlijsten van T3

Naar aanleiding van interviews met JeugdzorgPlus-medewerkers die zijn belast met de monitor hebben we nauwkeurig gekeken naar de toepasbaarheid van de VMB (Vragenlijst Motivatie voor Behandeling) en de TTT voor de follow-upmeting. Het blijkt dat deze twee vragenlijsten niet goed aansluiten op de situatie waarin ze worden geacht te worden afgenomen.

VMB (Vragenlijst Motivatie voor Behandeling)

Deze vragenlijst is ontwikkeld om de behandelmotivatie van de jongeren te meten tijdens verblijf in residentiële jeugdzorg (G. Van Der Helm, Stams, & De Jongh, 2012). Voor jongeren die naar huis zijn gegaan of inmiddels zelfstandig wonen is de vragenlijst niet van toepassing. Dat blijkt ook uit de introductie van de vragenlijst en in de vragen zelf, waar steeds wordt gerefereerd aan “hier”, hetgeen suggereert dat het over het verblijf bij JeugdzorgPlus gaat. De vragenlijst is daardoor lastig te beantwoorden voor de jongere die niet meer in JeugdzorgPlus verblijft. Degene die de vraag afneemt (face-to-face of telefonisch) moet zeer goed geïnstrueerd en geoefend zijn wil hij/zij deze vraag zonder haperingen kunnen voorleggen en uitleggen aan de betreffende jongere. Het komt echter ook voor dat de vragenlijst aan de jongere wordt opgestuurd; in dat geval moet de jongere zelf de vertaalslag maken. Het is goed invoelbaar dat degenen die de vragenlijsten afnemen tegen deze inconsistenties tussen vragenlijst en context aanlopen.

TTT (TrajectTevredenheidsToets)

Deze vragenlijst is speciaal ontwikkeld voor JeugdzorgPlus en als zodanig vastgesteld door de Stuurgroep harmonisatie jeugdhulp (Stuurgroep Harmonisatie outcome in jeugdhulp, jeugdgezondheidszorg, 2016). Voor T3 is de afname vastgesteld tussen drie weken voor het T3 moment en drie weken na het T3 moment (T3 is exact zes maanden na het einde van het verblijf JeugdzorgPlus). Niettemin kleeft ook aan deze vragenlijst (veelal in de vorm van stellingen) het praktische bezwaar dat ze niet toepasbaar is op alle situaties waarin jongeren op T3 zich kunnen bevinden. In de instructie van de vragenlijst staat: “Deze vragenlijst is bedoeld voor jongeren van wie de hulp is afgelopen”. De vragen zijn gesteld in retrospectieve vorm. Echter, in veel gevallen is op T3 de hulp nog niet afgelopen. Jongeren zitten nog in vrijwillige residentiële zorg of krijgen ambulante hulp. Vier van de dertien eerste stellingen veronderstellen dat de hulp is gestopt, zoals stelling 5: “Ik kan zelf verder nu de hulp stopt”. Een tweede bezwaar is dat niet helder is op welke periode en soort hulp de stellingen betrekking hebben. Gaat het over de afgelopen zes maanden? Dan gaat het over de hulp na de geslotenheid van JeugdzorgPlus. En op welke hulp hebben de stellingen dan betrekking? Op de (residentiële) vervolgzorg (bij een andere instelling) of op de nazorg zoals geleverd door JeugdzorgPlus?

CAP-J

De CAP-J is niet een vragenlijst die kan worden afgenomen, maar een classificatiesysteem voor de aard van de problematiek. In principe wordt de CAP-J alleen ingevuld door gedragswetenschappers op basis van actuele of recente informatie over de jongere. Die informatie kan door de invuller zelf worden ingewonnen bij de jongere of via mensen die direct met de jongere te maken hebben. “De informatie die verzameld wordt moet

tenminste de ervaren problemen van de cliënt én de beschermende factoren omvatten (...).⁵ Het invullen van een CAP-J classificatie vraagt up-to-date kennis van de jongere. Indien de jongere zelf niet wordt gezien door een gedragswetenschapper, is het verzamelen van de benodigde informatie bij derden (ook) veel werk, waarbij het wenselijk is (maar niet altijd het geval) dat degenen die de informatie levert op de hoogte is van de CAP-J (eenheid van taal) én bereid is gedetailleerd mee te denken.

De bovengenoemde bezwaren gelden niet voor de zogenaamde objectieve vragen van de follow-up. Deze informeren naar een feitelijke toestand, zoals leefsituatie en dagbesteding. Toch zit ook hier een addertje onder het gras. Het is wenselijk dat een jongere die is doorgestroomd naar een residentiele voorziening, of naar huis is en ambulante wordt begeleid, naar school gaat. In de meeste gevallen is dat ook zo, blijkt uit de follow-up gegevens. Echter, een kruisje bij “school” vertelt niet het hele verhaal. Het is denkbaar dat een jongere wel op school staat ingeschreven maar vaak spijbelt of anderszins niet goed functioneert. De feitelijke situatie, zo vertelde een van de geraadpleegde experts, behoeft een waardeoordeel van de jongere zelf of een hulpverlener. Om dat oordeel te krijgen is persoonlijk contact met de jongere noodzakelijk.

3.2 Hoe follow-up gegevens worden verzameld

JeugdzorgPlus-instellingen hebben zich bij monde van hun bestuurders gecommitteerd aan de verzameling van gegevens voor de monitor. Het is geen verplichting en er volgen geen sancties wanneer de gegevens niet worden verzameld. Elke instelling richt de gegevensverzameling in naar eigen inzicht en vermogen. Dat resulteert in verschillende werkwijzen met ook verschillend resultaat in termen van respons. In deze paragraaf presenteren we de antwoorden op onderzoeksvraag 2: welke verklaringen voor de lage responscijfers op T3 zijn gelegen in de manier van gegevens verzamelen door JeugdzorgPlus? In 3.2.1 gaan we in op de bereikbaarheid van jongeren, in 3.2.2 zoomen we in op de verschillende werkwijzen van JeugdzorgPlus-instellingen. De resultaten zijn gebaseerd op interviews met JeugdzorgPlus-medewerkers, jongeren in JeugdzorgPlus en interviews met Jeugdzorg Nederland en het ministerie van VWS.

3.2.1 Bereikbaarheid jongeren

In de praktijk blijkt dat jongeren moeilijk bereikbaar zijn. Hoewel instellingen die de follow-up doen bij uitstroom contactgegevens van jongeren en hun ouders vastgelegd, is dat geen garantie dat deze gegevens zes maanden later nog actueel zijn. Het per brief opsturen van de vragenlijsten naar het verblijfadres van de jongere wordt niet als een goede tactiek gezien. In veel gevallen, zo denken JeugdzorgPlus-medewerkers, wordt dergelijke post niet open gemaakt. Ouders en jongeren willen liever niets meer te maken hebben met de instelling waarin zij (of hun kinderen) gesloten hebben gezeten. Bovendien, zo is de inschatting, is een setje vragenlijsten niet het type post waar ouders en jongeren ‘zin’ in hebben. Bij velen raakt het aan hun ‘formulierenallergie’.

Medewerkers die zijn belast met het verzamelen van follow-up gegevens bellen liever met de jongeren en hun ouders. In de praktijk, echter, blijkt vaak dat de telefoonnummers niet meer werken. Het is dan een heel gedoe om het actuele nummer te achterhalen. Vaak ook nemen jongeren de telefoon niet op, zeker als wordt gebeld met een afgeschermd nummer. Dit wekt wantrouwen. Wanneer jongeren zijn doorgestroomd naar een vervolginstelling zijn ze in principe eenvoudig te lokaliseren. Echter, niet zelden zijn jongeren daar na zes maanden ook weer vertrokken. Het komt voor dat receptiemedewerkers en hulpverleners uit privacy overwegingen niet willen zeggen of de betreffende jongere daar verblijft. Toestemming om (nieuwe) contactgegevens door te geven moet wel geregeld zijn. En hoewel het lokaliseren van de jongeren vaak nog

---

⁵ Gebruikershandleiding CAP-J tweede druk, p 25. (NJI, 2016)

wel lukt, lukt het niet altijd om de jongere dan te pakken te krijgen (bijvoorbeeld omdat hij/zij op school zit of 'programma heeft') of willen jongeren niet meewerken. Het blijkt soms, wanneer jongeren uiteindelijk aan de telefoon zijn, voor de jongeren moeilijk terug te kijken op de tijd die ze doorbrachten in JeugdzorgPlus. Ze hebben nu te maken met de cultuur en regels van de vervolgvoorziening en vinden het moeilijk of hebben geen zin om terug te kijken op de tijd in geslotenheid. De jongeren die we hierover spraken bevestigden dat zij hun tijd in geslotenheid het liefst zo snel mogelijk (zullen) vergeten.

Al deze factoren dragen ertoe bij dat het voor medewerkers een hele opgave is jongeren te spreken te krijgen en, eenmaal aan de telefoon, blijkt dat jongeren ook niet altijd zin hebben terug te kijken op hun tijd bij JeugdzorgPlus.

Een aantal instellingen verzamelt geen follow-up gegevens meer. Ze zijn er mee gestopt omdat ze de resultaten van hun inspanning onvoldoende vonden. Ze kregen een zeer lage respons op het verzoek de vragenlijsten in te vullen. En de respons die ze wel kregen was selectief, waardoor er geen betrouwbare uitspraken konden worden gedaan over de populatie. Een (vertegenwoordiger van een) instelling voert dit mede aan als reden om het verzamelen van de follow-up data te staken. Zij haalden alleen na forse inspanning een respons van 20% en merkten dat de respons selectief was.

De jongeren die repondeerden zijn vooral de jongeren die enigszins stabiel zijn, minder problemen hebben en in een omgeving zitten die ze stimuleert te reageren. Die 20% laat dus het betere deel van de populatie zien (medewerker instelling H).

3.2.2 Hoe worden gegevens verzameld?

De manier van gegevens verzamelen lijkt voor een groot deel het responsniveau te bepalen. Uit de voorgaande paragraaf wordt duidelijk dat jongeren (en hun ouders) niet gemakkelijk te bereiken zijn. Hieronder beschrijven we enkele manieren die zijn gerapporteerd door de geïnterviewde medewerkers van JeugdzorgPlus.

1. Een instelling rapporteert dat zij door middel van **brieven** jongeren en ouders benaderde voor de follow-up meting. De respons was teleurstellend (en selectief) waarop na verloop van tijd is besloten helemaal te stoppen met het verzamelen van follow-up gegevens.
2. De medewerkers van JeugdzorgPlus die zijn belast met gegevensverzameling moeten flexibel en vasthoudend zijn om succesvol jongeren te spreken te krijgen. Een aantal instellingen heeft deze taak belegd bij **trajectcoaches**. Trajectcoaches hebben vaak tot drie maanden na vertrek uit JeugdzorgPlus nog contact met de jongere of hun ouder(s). Een trajectcoach richt zich op een goede 'landing' in de samenleving na verblijf in gesloten jeugdzorg. Om die reden ligt het voor de hand om te veronderstellen dat zij het gemakkelijkst na zes maanden contact met de jongere kunnen leggen. In de praktijk valt dat vaak toch tegen. Trajectcoaches zijn niet per se de professional met wie de jongere een vertrouwensband had. Vaker is dat de mentor (zie 3.3.3.). Trajectcoaches lopen ook tegen het probleem aan van niet op de situatie toegesneden vragenlijsten (zie ook 3.1.5). Extra lastig is dat de betreffende jongeren niet meer in hun case-load zitten en dat de flexibiliteit en vasthoudendheid die het vraagt tijd vergt die ten koste gaat van hun reguliere coaching werkzaamheden.
3. Een tweetal JeugdzorgPlus-instelling heeft het verzamelen van gegevens belegd bij een **speciaal hiertoe aangestelde medewerker**, omdat bleek dat het werk moeilijk is te combineren met uitvoerende hulpverleningstaken, zoals bij trajectcoaches. Een voorbeeld van de benodigde flexibiliteit die deze medewerker aan de dag legde is dat deze ook 's avonds probeerde de jongeren te bereiken die zij overdag

niet te pakken kreeg. Ook bij deze constructie is continuïteit niet gegarandeerd: een instelling schrapte het budget voor deze medewerker en in een andere instelling raakte de medewerker langdurig ziek, waardoor de dataverzameling meer dan een jaar stil kwam te liggen.

4. Bij een aantal instellingen worden follow-up gegevens verzameld in het kader van **(promotie)onderzoek**. Dankzij aanvullende onderzoeksgelden is het mogelijk onderzoekers de gegevensverzameling te laten opzetten en uitvoeren. De follow-up variabelen zijn dan vaak ingebed in een grotere set variabelen, die zes maanden na uitstroom worden verzameld. In een organisatie krijgen de jongeren ook een vergoeding (15 euro) wanneer ze aan het follow-up onderzoek meedoen. Dat werkt respons verhogend. In een andere instelling wordt o.a. geprobeerd via vriendschapsverzoeken van een speciaal daartoe in het leven geroepen Facebook-account de contacten met uitgestroomde jongeren te leggen. Dit levert vooralsnog niet de gewenste resultaten op: de geaccepteerde verzoeken worden vaak weer opgezegd. Deze instelling overweegt aanvullende wervingsstrategieën in te zetten. De kosteneffectiviteit komt hierdoor verder onder druk te staan.

Indien ingebed in onderzoek heeft de aard van de (extra) verzamelde gegevens meestal het karakter van een ROM (Routine Outcome Measurement). Dat wil zeggen, met behulp van de verzamelde gegevens wordt geprobeerd op cliëntniveau resultaten te meten ter ondersteuning van de behandeling. Niettemin ligt de nadruk nog sterk op onderzoek en nog slechts weinig op terugkoppeling. Met ROM gegevens kunnen bovendien uitspraken worden gedaan over het effect van de behandeling. Een van de instellingen geeft aan dat, wanneer de dataverzameling voor het onderzoek stopt, ook de verzameling van reguliere follow-up gegevens t.b.v. de monitor stopt.

5. In een instelling wordt nauw **samengewerkt** met twee ambulante **instellingen** voor systeemtherapie. In die samenwerking blijft een ambulante begeleider vanuit JeugdzorgPlus betrokken. Het contact met de jongere duurt tot ongeveer vijf maanden na uitstroom, wat het opnieuw contact leggen voor de follow-up (een maand later) vergemakkelijkt. Een bijzonderheid is dat een van de instelling voor systeemtherapie ook meehelpt met gegevens verzamelen omdat zij die gegevens ook nodig hebben voor hun certificeringsverplichtingen. De follow-up gegevens zijn onderdeel van een grotere set van vragenlijsten. Bij de jongeren, van dezelfde instelling, die niet via ambulante systeemtherapie uitstromen verloopt de verzameling van follow-up gegevens moeizaam. Omdat ambulante systeemtherapie steeds vaker wordt ingezet, ook in combinatie met JeugdzorgPlus, kan deze constructie wellicht vaker worden toegepast.

3.3 Bevorderen van eigenaarschap voor de follow-up meting

Deze paragraaf gaat in op onderzoeksvraag 3: aan welke voorwaarden moet de follow-up meting voldoen om het gevoel van gedeeld eigenaarschap en een effectieve en efficiënte gegevensverzameling te bevorderen (gezien de belangen van JeugdzorgPlus-instellingen, het ministerie van VWS, gemeenten en jongeren)?

Het eigenaarschap over de follow-up zou gedeeld kunnen worden door JeugdzorgPlus en gemeenten. Dit is gebaseerd op de gedachte dat 1) de monitorgegevens in een behoefte van gemeenten aan follow-up gegevens kan voorzien en 2) gemeenten mede vanuit dit belang de JeugdzorgPlus-instellingen kunnen helpen of faciliteren om follow-up gegevens te verzamelen.⁶ In de interviews met de projectpartners sloeg het begrip

---

⁶ Het document waar het begrip “gedeeld eigenaarschap” aan is ontleend, spreekt niet van “gedeeld eigenaarschap” maar van “eigenaarschap” en richt zich vooral op outcome-sturing (Yperen, De Wilde, Wilschut, Keuzenkamp, & De Jager, 2015). Van Yperen en collega’s willen met het begrip benadrukken dat het belangrijk

gedeeld eigenaarschap niet aan, zeker niet waar het de follow-up meting betreft. Dit gegeven zelf is een belangrijke uitkomst van de onderzoeksvraag naar gedeeld eigenaarschap, maar het belemmert ook verdere verdieping ervan. Voor het beantwoorden van vraag 3a (*Hoe kan een gedeeld eigenaarschap voor de gegevensverzameling op T3 worden bevorderd gezien de verhouding tussen JeugdzorgPlus en gemeenten*) gaan we daarom vooral in op de beperkte betrokkenheid van gemeenten bij de monitor en daarmee ook bij de gegevensverzameling (3.3.1). In 3.3.2 verkennen we het begrip eigenaarschap bij de huidige betrokkenen bij de follow-up meting in het licht van de bestaande werkwijzen. Daarna gaan we na welke manieren van gegevensverzameling voor de follow-up meting van de monitor, gezien dit vraagstuk van eigenaarschap, effectief en efficiënt zijn (vraag 3b). In 3.3.3. vatten we samen welke efficiënte en effectieve elementen reeds in praktijk worden gebracht (vraag 3c) en presenteren we ideeën die door de geïnterviewden zijn geopperd om eigenaarschap te bevorderen.

3.3.1 Rol van de gemeenten

De gemeenten met wie we contact hebben gehad (inkoopregio Rotterdam-Rijnmond en Alkmaar) concentreren zich bij het verkrijgen van zicht op de JeugdzorgPlus op informatie die is verkregen tijdens het verblijf in JeugdzorgPlus. Er is weliswaar interesse in follow-up gegevens, maar er is ook het besef dat het niet gemakkelijk is na uitstroom nog contact te krijgen met de jongeren. Hierdoor zijn er geen concrete verwachtingen van eventuele follow-up gegevens.

Zowel in regio Rotterdam Rijnmond als in Regio Alkmaar is de monitorinformatie die door de JeugdzorgPlus wordt aangeleverd aanleiding om in de zogenaamde accountgesprekken met vertegenwoordigers van de inkoopregio te spreken wat de cijfers betekenen en welke verklaringen er te geven zijn voor gevonden verschillen in de tijd. Er lijkt bij de inkopers van jeugdhulp een grondig besef aanwezig dat cijfers op zichzelf niet zoveel zeggen. Cijfers moeten worden geduid, en pas wanneer er sprake is van een gemeenschappelijke analyse kunnen cijfers worden gebruikt om afspraken te maken voor de periode die volgt. Deze houding ten aanzien van (benchmark) gegevens is in lijn met hoe het benchmarken met behulp van de Monitor JeugdzorgPlus is opgezet en uitgevoerd. Benchmarken geschiedt in twee fasen: 1) monitoring en 2) (kwalitatief) verdiepingsonderzoek (Vermaes et al., 2012b). Deze werkwijze past in de opvatting van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving die pleit voor “context based practice” als reactie op een te sterke nadruk op “evidence based practice” (Raad voor Volksgezondheid en Samenleving, 2017).

De medewerkers van JeugdzorgPlus die we hebben gesproken, hebben over het algemeen zelf geen contact met gemeenten en kunnen daarom niet zeggen of gemeenten ook follow-up data in de accountgesprekken willen betrekken.

3.3.2 Eigenaarschap en de kwaliteitscyclus

Eigenaarschap is in de context van deze studie geen juridische term, maar een begrip dat uitdrukt dat betrokken medewerkers zich verantwoordelijk voelen voor de follow-up meting van de monitor, als ware zij eigenaar. Een voorwaarde om eigenaarschap te ervaren is dat de benodigde inspanning iets oplevert voor het werk, dat het betekenisvol is voor de organisatie. In dit geval is dat de verbetering van de kwaliteit van behandeling en begeleiding, waardoor de jongeren na JeugdzorgPlus beter af zijn. De geïnterviewde experts wijzen erop dat het helpt wanneer alle betrokkenen in de informatieketen overtuigd zijn van het nut van gegevensverzameling: van bestuurder tot trajectcoach en niet in de laatste plaats de jongere. Hier lijkt zich een frictie voor te doen tussen de keuze voor een smalle monitor ten behoeve van benchmarken, en de belangen

---

is dat alle belanghebbende partijen, zoals aanbieders, gemeenten, managers en uitvoerenden zich bij outcome-sturing betrokken gaan voelen.

van de uitvoerende medewerkers en de jongeren om feedback te verzamelen ter verbetering van de behandeling of de bejegening (ROM).

De meeste geïnterviewden die verantwoordelijk zijn voor of belast zijn met de verzameling van de follow-up gegevens zeggen dat deze gegevens niet worden ingezet voor de verbetering van de kwaliteit van behandeling of bejegening. De gegevens worden primair verzameld voor “verantwoording naar buiten”. Het verzamelen van follow-up gegevens levert geen input op voor de verbetering van de kwaliteit van zorg. Althans niet in de ogen van hen die met dataverzameling zijn belast en, volgens JeugdzorgPlus-medewerkers, ook niet volgens de jongeren. De jongeren hebben geen belang; zij zijn niet meer in JeugdzorgPlus en het belang voor de ‘generatie na hen’ is nauwelijks uit te leggen. De jongeren die een beloning krijgen voor medewerking zien daarin hun belang. Een aantal jongeren vindt het waarschijnlijk wel leuk om met een medewerker nog eens terug te kijken op de periode in geslotenheid, mits zij met deze persoon een vertrouwensband hadden. Dit blijkt uit wat de geïnterviewde jongeren vertelden bij het idee dat zij zes maanden na uitstroom nog eens door JeugdzorgPlus zullen worden benaderd.

In de vorige paragraaf is beschreven welk type medewerkers de follow-up gegevens verzamelt. In de meeste gevallen zijn dit trajectcoaches of speciaal daarvoor aangestelde medewerkers of onderzoekers. Bovenstaande bevindingen gelden voor trajectcoaches en medewerkers die follow-up gegevens verzamelen. Zij zien niets van hun inspanningen terug en ervaren vooral dat zij extra werk moeten doen voor cliënten die geen cliënt meer zijn. Direct verantwoordelijken voor de follow-upmeting verzamelen gegevens niet voor de eigen organisatie, maar voor “de monitor”.

Onderzoekers hebben wél een direct belang, omdat zij met de gegevens hun onderzoeksvragen kunnen beantwoorden en kunnen daardoor makkelijker eigenaarschap ervaren. De instellingen die in het kader van (promotie)onderzoek (ook) follow-up gegevens verzamelen doen dat primair om wetenschappelijk betrouwbare uitspraken te kunnen doen. De relatie tussen onderzoek en de kwaliteitscyclus (beleid) is indirect. Bovendien is er voor het doen van onderzoek extra financiering gezocht waardoor, strikt genomen, de onderzoeksinspanning buiten de reguliere monitorcapaciteit valt.

3.3.3 Wat bevordert eigenaarschap?

Een voorwaarde om eigenaarschap te creëren of te bevorderen is dat verantwoordelijken en uitvoerenden het idee hebben dat hetgeen dat moet worden gedaan nut heeft. Nut voor henzelf en/of de situatie van de jongeren. Voor hen betekent dit dat zij de resultaten moeten kunnen terugzien en gebruiken in hun werk. Terugkoppelen kan in principe op a. individueel niveau (behandelaar en patiënt) of op b. geaggregeerd niveau (team, zorgprogramma of instelling) (zie ook: Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie, 2012, p 23).

Ad a. Terugkoppeling op individueel niveau zorgt ervoor dat medewerkers en jongeren gemotiveerd raken voor de gegevensverzameling, doordat zij door de verkregen feedback merken dat de vragen en vragenlijsten over hén gaan. Dat begint al bij de verzameling van de gegevens op T1 en T2. Wanneer bij deze metingen het nut zichtbaar kan worden gemaakt, heeft dat een positieve invloed op de *compliance* aan de monitor bij follow-up. In de huidige situatie, zonder deze feedback, is er bij instroom een belang om iets over de jongere te weten te komen zodat de behandeling en bejegening daarop kan worden afgestemd. Bij de uitstroommeting (T2) is dat belang kleiner: de jongere verlaat de instelling, het gesloten deel van het traject zit erop. Bij uitstroom worden ‘toestanden’ gemeten en wordt met een gestandaardiseerde vragenlijst (TTT) teruggekeken op de behandeling. Dit terugkijken gebeurt bij voorkeur ook in een (exit)gesprek waarin tijd en aandacht is voor de ervaringen van de jongere.

Ad b. In theorie is het mogelijk om als instelling zelf monitorinformatie te analyseren en op geaggregeerd niveau terug te koppelen aan het management en behandelaren. Dit vergt echter een aanzienlijke inspanning. Ook op instellingsniveau zijn monitordata niet zonder meer bruikbaar. Per instelling zijn er aanzienlijke verschillen in populatie, problematiek en behandeling waardoor cijfers alleen op afdelingsniveau zinvol kunnen worden teruggekoppeld. Een nadeel van analyse op een afdelingsniveau is dat door de kleine aantallen de statistische betrouwbaarheid in het geding is. Dat houdt in dat er naast extra inzet voor het verzamelen van monitordata, ook extra inzet nodig is om deze data te analyseren en terug te koppelen op afdelingsniveau. Er is bovendien bij een aantal geïnterviewden sterke twijfel of de huidige follow-up gegevens een bijdrage kunnen leveren aan interne kwaliteitsverbetering. Uit de interviews blijkt dat niet alle instellingen voldoende capaciteit hebben voor de analyse van monitordata, zodat resultaten kunnen worden teruggekoppeld aan de behandelaren, groepsleiders, trajectcoaches en jongeren.

Behalve terugkoppeling op individueel niveau, zoals hiervoor beschreven onder a., kan eigenaarschap bij de **jongeren** ook worden verhoogd door de binding met de jongere en de houding van degene die de vragenlijst afneemt. 'Vragenlijstmoeheid' - zoals een JeugdzorgPlus medewerker het noemde - is waarschijnlijk niet helemaal te voorkomen, maar kan worden verminderd door het tonen van oprechte interesse in de jongere. De voor dit onderzoek geraadpleegde jongeren hechten niet zozeer waarde aan onafhankelijkheid en neutraliteit maar aan persoonlijke betrokkenheid. Voor hen representeren vragenlijsten het omgekeerde van persoonlijke betrokkenheid. Een vragenlijst is anoniem en primair niet geïnteresseerd in de jongere als mens maar als fenomeen "probleemkinderen". Zij hebben geen behoefte aan contact met JeugdzorgPlus na uitstroom, maar zouden het wel leuk vinden als hun mentor na zes maanden nog eens contact met ze zou opnemen om te vragen hoe het met ze gaat. In dit contactmoment ligt het nog niet voor de hand de jongeren een vragenlijst voor te leggen. Zij lijken feilloos aan te voelen wanneer een contact uit oprechte interesse wordt gelegd of wanneer het contact instrumenteel is. De balans tussen oprechte interesse en contact zoeken om gegevens verzamelen is delicaat.

Gedurende het verblijf kan een meer persoonlijke aanpak eventueel worden gecombineerd met het werken met CDOI⁷ systematiek, die ook voor jeugdigen is aangepast (Addink & Lekkerkerker, 2014; Boon, De Boer, & Ravestijn, 2012). Met deze systematiek van korte feedbackloops kan bij jongeren het vertrouwen worden gewekt dat er daadwerkelijk iets met de geleverde input gebeurt. Bij de follow-up meting geldt als extra 'eis' dat aannemelijk moet zijn dat wat er wordt gevraagd te maken heeft met het verblijf in JeugdzorgPlus (zie ook 3.4.3).

Een laatste voorbeeld van manieren om eigenaarschap bij jongeren te verhogen is het laten uitvoeren van de gegevensverzameling door een onafhankelijke partij, zoals de vertrouwenspersoon bij het tweejaarlijkse onderzoek naar veiligheidsbeleving in een van de JeugdzorgPlus-instellingen. Dit onderzoek is verplicht en bestaat uit de afname van een gestandaardiseerde vragenlijst. De ervaringen met vertrouwenspersonen als interviewers zijn positief, onder andere zichtbaar in de hoge respons. Het is de moeite waard te verkennen wat deze aanpak succesvol maakt en of deze ook is te vertalen naar het verzamelen van monitorgegevens, inclusief de follow-up:

- Een centraal aspect van vertrouwenspersonen is dat zij een externe partij zijn en vooral geen "eisende partij" zijn. Vertrouwenspersonen kijken mee, denken mee en oordelen niet. Wat de jongeren zeggen heeft geen negatieve consequenties voor de behandeling of bejegening.
- Vertrouwenspersonen bouwen in de loop van de tijd 'credits' op door er wekelijks te zijn, naar de jongeren te luisteren, door respectvol te zijn en door afspraken na te komen (betrouwbaarheid).

---

⁷ Client Directed Outcome Informed (Scott, 2002)

Klachten en 'signalen' worden, na toestemming van de jongere, anoniem met het management van de instelling gedeeld.

- Voor het afnemen van de vragenlijst zoeken zij persoonlijk contact en zij nemen de tijd om indien nodig met de jongeren de vragenlijst af te nemen. De ervaringen die voortvloeien uit het onderzoek naar veiligheidsbeleving worden besproken met het management.
- Impact: bij de vertrouwenspersonen is de indruk dat het de JeugdzorgPlus-instellingen menens is om daadwerkelijk met de resultaten de veiligheidsbeleving van de jongeren te verbeteren.

Een belangrijk aspect van het succes van de vertrouwenspersonen is hun onafhankelijke en niet eisende positie, én hun opgebouwde krediet als betrouwbare partij. Daarnaast vallen de belangen van de inhoud van het onderzoek (veiligheid) grotendeels samen met de taken van de vertrouwenspersoon. Dit laatste is veel minder het geval bij de inhoud van de monitor. Dit verband is nog losser wanneer het een follow-up meting betreft. Desondanks is er, volgens de betrokken JeugdzorgPlus medewerker, weldegelijk iets te leren van de aanpak met vertrouwenspersonen: zorg voor een objectieve, 'niet eisende' partij, zorg ervoor dat, ook in onderzoek en monitoring, het belang van de jongere zo direct mogelijk wordt gediend en maak dat zichtbaar.

Tot slot van deze paragraaf noemen we nog enkele organisatorische aspecten die eigenaarschap bij medewerkers kunnen bevorderen: een projectmatige aanpak en een kennisgerichte instellingscultuur.

Projectmatige aanpak

Monitoring impliceert dat gegevens continu worden verzameld. Mede door dit continue karakter kan het gevoel van nut en noodzaak naar de achtergrond verdwijnen, is de ervaring van een van de experts. Het extra werk dat het verzamelen van follow-up gegevens vraagt, verzandt. Een projectmatige aanpak zet medewerkers op scherp, zo is de ervaring in een regio van de Raad voor de Kinderbescherming volgens een van de geïnterviewden. In de opzet van een tijdelijke projectstructuur worden managers, teamleiders en uitvoerenden betrokken. Bij follow-up onderzoek moet contact worden gezocht met vervolgvoorzieningen. Er kunnen convenanten worden afgesloten en bij voorkeur worden er 'ambassadeurs' benoemd waarnaar kan worden verwezen als het contact met de vervolginstellingen stroef verloopt. De tijdelijkheid van de extra inspanning die wordt gevraagd zorgt ervoor dat ook in de aansturing de nodige scherpte kan worden opgebracht. Ook hier geldt echter dat terugkoppeling van de verzamelde gegevens nodig is om een volgende projectperiode de medewerkers opnieuw enthousiast te krijgen.

Een kennisgerichte instellingscultuur

Primair zou monitoring niet moeten worden opgevat als 'verantwoorden' maar als 'leren'. Dat is volgens meerdere experts een voorwaarde om betrokkenheid te stimuleren. Professionals vragen zich dagelijks af wat ze kunnen doen om de kwaliteit van hun handelen te verbeteren. Ze reflecteren op de vraag 'wat is er aan de hand?' en 'wat kan ik doen om de situatie te verbeteren?' Zij doen dat meestal niet met behulp van (monitor)data maar intuïtief en intervisieachtig. Als professionals worden ingezet om gegevens te verzamelen zouden de onderzoeks- of monitorvragen (ook) moeten helpen ze antwoord te geven op hun professionele vragen. Het zou ze moeten helpen beslissingen te nemen. Dit antwoord hoeft niet direct gegeven te worden maar wel worden geborgd in een feedback *loop*. Dat betekent niet dat er geen vragen kunnen worden gesteld die voor de subsidie van belang zijn, maar als er voor de professional niets te halen valt, gaat dit ten koste van de motivatie.

Gegevens afkomstig van monitor- en/of onderzoeksvragen zijn niet altijd makkelijk te interpreteren door uitvoerende professionals. Er is een vertaalslag nodig om gegevens bruikbaar te maken voor 'de werkvloer'. Het vraagt ook van behandelaren, groeps werkers en trajectcoaches dat zij, naast hun focus op casuïstiek, ook

in staat zijn met een wetenschappelijk bril naar (de effectiviteit van) hun werk leren kijken. Dit vergt een investering in de kennisinfrastructuur van een organisatie. Een infrastructuur die het verzamelen van informatie faciliteert en die informatie transformeert in bruikbare kennis voor professionals, managers en subsidienten. De vorm waarin deze bruikbare kennis wordt teruggekoppeld moet passen in de context waarin de gegevens worden verzameld.

3.4 Welke gegevens zijn relevant om te monitoren

Deze paragraaf behandelt de vraag welke gegevens relevant zijn om te monitoren gezien de belangen van JeugdzorgPlus en gemeenten (onderzoeksvraag 4). Deze vraag is aan de orde gekomen in de gesprekken met de experts en geïnterviewde medewerkers van JeugdzorgPlus en gemeenten. Het perspectief van verschillende belanghebbenden is hierin aan de orde geweest. In 3.4.1 verwoorden we de positie van Jeugdzorg Nederland, het ministerie van VWS en gemeenten ten aanzien van de monitor. Vervolgens staan we in 3.4.2 stil bij de behandeldoelen in JeugdzorgPlus. In 3.4.3 komt aan de orde wat kan worden gemeten. Aan de hand van deze drie paragrafen beantwoorden we de vraag welke follow-up indicatoren voor JeugdzorgPlus-instellingen van belang zijn en voor welk doel ze kunnen worden gebruikt (vraag 4a). In 3.4.4 reflecteren we kort op de landelijke outcome-indicatoren in het licht van de follow-up meting om de vraag te beantwoorden welke follow-up indicatoren voor gemeenten van belang zijn en voor welk doel ze kunnen worden gebruikt (vraag 4b).

3.4.1 Belangen van Jeugdzorg Nederland, ministerie van VWS en gemeenten

Vrijwel alle geïnterviewden van JeugdzorgPlus zeggen dat de follow-up gegevens niet worden gebruikt in de interne kwaliteitscyclus. Ze verzamelen de gegevens omdat het is afgesproken, niet omdat ze er zelf iets mee doen. Als een JeugdzorgPlus-instelling gebruik maakt van follow-up data is dat vrijwel altijd in het kader van wetenschappelijk onderzoek. De resultaten daarvan dienen niet direct als managementinput. Wat zijn de belangen van 'die anderen' waarvoor de follow-up gegevens worden verzameld?

Hieronder geven we eerst de positie van Jeugdzorg Nederland en het ministerie van VWS weer, zoals naar voren komt uit de interviews. Aansluitend bespreken we de rol van de gemeenten.

Bij het beoordelen van de opzet en inrichting van de Monitor JeugdzorgPlus neemt Jeugdzorg Nederland de positie in van een brancheorganisatie. Bij Jeugdzorg Nederland zijn ongeveer 80 instellingen voor jeugdzorg (leden) aangesloten. Jeugdzorg Nederland vertegenwoordigt de belangen van haar leden in het publieke en politieke domein. Uit dien hoofde is het kunnen rapporteren over cliëntenpopulatie van JeugdzorgPlus belangrijk. Het is in het belang van de branche dat zij een goed beeld kunnen geven van de cliënten voor wie zij werken en met welke problematiek zij te maken hebben. Aansluitend is het belangrijk dat zij aannemelijk kunnen maken dat wat zij doen effectief is en dat er doelmatig wordt gewerkt. Het hogere belang wordt gevormd door de branche en niet door afzonderlijke instellingen. De consequentie daarvan is dat het verzamelen van gegevens die geschikt zijn voor onderlinge vergelijking tussen de instellingen belangrijker zijn dan feedback op individuele casussen. Anders gezegd: benchmarken gaat voor ROMmen. In de rapportage van Jeugdzorg Nederland over doorontwikkeling wordt duidelijk dat benchmarken de primaire functie van de monitor dient te zijn (Bostelen & Kranenburg, 2017).

Het ministerie van VWS vindt het belangrijk dat met behulp van de monitor het bestaan van deze relatief dure vorm van jeugdzorg kan worden gelegitimeerd. Ook de outcome-indicatoren die via Beleidsinformatie jeugd aan het CBS worden geleverd zijn hiervoor belangrijk. VWS benadrukt dat monitorgegevens en outcome-indicatoren indicaties zijn en niet de werkelijkheid zelf. Aanbieders van jeugdzorg en andere belanghebbenden

(met name financiers) moeten met elkaar in overleg om de cijfers te duiden. In de opzet van de monitor JeugdzorgPlus was voorzien dat de duiding van de cijfers deels afkomstig zou zijn van verdiepende studies waarvan de vragen naar aanleiding van monitordata worden geformuleerd. Ondanks dat de financiering van de jeugdzorg is overgegaan naar gemeenten blijft VWS een verantwoordelijkheid houden voor het stelsel. Als er Kamervragen worden gesteld komen die bij VWS terecht.

VWS rekent erop dat ze dan een beroep op de instellingen kan doen om, mede met behulp van monitorgegevens, de gestelde vragen te beantwoorden. VWS realiseert zich dat de monitor niet direct en ook niet volledige antwoorden kan geven. Niettemin kunnen monitordata hierbij wel behulpzaam zijn.

De verantwoording van JeugdzorgPlus-instellingen naar de gemeenten is voornamelijk een financiële, dat wil zeggen dat zij worden afgerekend op beschikbaarheid en bezetting van bedden. Vanaf 2018 worden daarin ook de gegevens van de uitvoeringsmonitor betrokken. Hierin zien we de KPI⁸'s terug die landelijk worden afgesproken (outcome-criteria, zie 3.3.5). Naast de eerder genoemde indicatoren: uitval, cliënttevredenheid en doelrealisatie worden in Rotterdam-Rijnmond ook wachttijden bijgehouden, en zorggebruik na verblijf in JeugdzorgPlus. De indicator zorggebruik wordt niet door de JeugdzorgPlus-instelling geleverd, maar wordt verkregen door raadpleging van gemeentelijke systemen.

In de regio Alkmaar wordt, naast de landelijk afgesproken prestatie indicatoren, ingezet op grip krijgen op de instroom in JeugdzorgPlus (Koster, Roorda, Stams, Terweij, & Laghuwitz, 2016) en het vergaren van kennis rondom stagnerende uitstroom. Beide interessegebieden van de regio lijken ingegeven door de wens de kosten te beheersen. In de wens de kosten van JeugdzorgPlus terug te dringen heeft de gemeente soms de neiging op cliëntniveau te willen weten waarom, bijvoorbeeld, een jongere opnieuw is ingestroomd. Zij willen soms meer weten dan op grond van monitorgegevens en wettelijke kaders (Wet bescherming persoonsgegevens⁹) mogelijk is. In principe vindt er een breuk plaats in de continuïteit van informatievoorziening wanneer een jongere uitstroomt naar een andere voorziening. Dit geldt in nog sterkere mate voor jongeren die 18 jaar worden: zij zijn dan ook niet meer vindbaar via (andere) jeugdhulpinstellingen.

De variabele "herhaald beroep", vastgelegd op T1, is voor gemeentelijke accounthouders en JeugdzorgPlus-instellingen een interessant gegeven. Herhaald beroep houdt in dat iemand opnieuw gebruikt maakt van gesloten jeugdzorg. Dankzij jongeren voor wie een herhaald beroep op JeugdzorgPlus wordt gedaan is er een aanleiding om in retrospectief het doorlopen traject te evalueren. De variabele herhaald beroep is een vorm van follow-up informatie. Voor gemeenten is dit interessant, omdat het de vraag oproept of en hoe herhaald beroep voorkomen had kunnen worden. Voor JeugdzorgPlus is het om dezelfde reden interessant; het dwingt tot reflectie op bejegening en behandeling en op de duur van de afgegeven machtiging. Onderzoek naar herhaald beroep in JeugdzorgPlus laat zien dat er verschillende oorzaken aan ten grondslag kunnen liggen en dat per instelling andere verklaringen mogelijk zijn (Koster et al., 2016).

3.4.2 *Behandeldoelen, reikwijdte van de interventie*

Het opzetten en uitvoeren van (vergelijkend) onderzoek naar resultaten van behandelingen is complex en stelt hoge wetenschappelijke eisen. De monitor leent zich niet om harde wetenschappelijke uitspraken te doen. Niettemin dringt de vraag naar (causaal) verband tussen interventie en effect zich vrijwel altijd op.

---

⁸ Kritische Prestatie Indicator.

⁹ Per 25 mei 2018 wordt de Wbp vervangen door de Europees geldende Algemene verordening gegevensbescherming (AVG).

Bij de keuze van indicatoren of variabelen dient eerst te worden bepaald voor welk doel ze worden gebruikt. In bijlage 1 staat een overzicht van de huidige follow-up variabelen en mogelijke benutting. Uit de interviews en de reflectie daarop komen de volgende doelen naar voren, met daarbij enkele overwegingen of knelpunten:

1. Het meten van het effect van de behandeling via:

a. Het vastleggen van behandeldoelen.

Omdat behandeldoelen in samenspraak met de jongeren (en hun familie en/of voogd) worden geformuleerd zijn ze persoonlijk en noodzakelijk divers, en daardoor niet zonder meer bruikbaar om te monitoren. Er moet ook rekening mee worden gehouden dat behandeldoelen worden opgenomen in het behandelplan, in de wetenschap dat ze gedurende het verblijf in JeugdzorgPlus niet (helemaal) zullen worden gehaald: het verblijf in JeugdzorgPlus is steeds vaker onderdeel van een groter traject. Na JeugdzorgPlus gaat de behandeling vaak door in een vrijwillig kader. Met de systematiek van GAS-scores kan hiermee rekening worden gehouden (zie 3.4.4). Rechters geven bovendien steeds kortere machtigingen af, zo is de indruk van een aantal medewerkers. Hierdoor is de vraag relevant welke doelen primair worden nagestreefd. Zijn dat de persoonlijke behandeldoelen, of staat het vergroten van de motivatie voor vrijwillige behandeling centraal?

b. Aard van behandeling:

Voor het meten van het effect van de behandeling is het ook noodzakelijk om de aard van de behandeling/ interventies vast te leggen. De vraag is of hiermee voldoende wordt vastgelegd over de werkzame factoren bij verblijf in de JeugdzorgPlus. Vermeas e.a. (2012) wijzen er op dat het leefklimaat op de behandelgroep de meest werkzame factor is van JeugdzorgPlus en niet de afzonderlijke interventies. Het is relevant om na te gaan in hoeverre delen van het huidige leefklimaatonderzoek (Van der Helm, 2017; Van der Helm & Hanrath, 2011) kunnen worden geïntegreerd in de monitor JeugdzorgPlus.

c. Problematiek en leefsituatie jongere:

Het begrip leefsituatie wordt hier in ruimere zin bedoeld (zie ook 3.4.3). Het onderscheid tussen problematiek en leefsituatie is conceptueel lastig. Het begrip leefsituatie is neutraal; pas wanneer de leefsituatie 'slecht' is spreken we van 'problematiek'. De problematiek of leefsituatie wordt vastgelegd om de resultaten van het verblijf en de behandeling in JeugdzorgPlus te kunnen bepalen. Behandeldoelen kunnen worden gezien als primaire uitkomstmaten; secundaire uitkomstmaten worden gevormd door de situatie op domeinen binnen de leefsituatie die niet onderdeel zijn van de behandeldoelen.

2. Sturingsinformatie:

Wanneer bijvoorbeeld jongeren na zes maanden niet meer in de beoogde uitstroomvoorziening verblijven, kan dit aanleiding zijn om hierin sturingsvragen te stellen over de volgende stap in het traject. Is de juiste vervolgstap gekozen? Denk niet alleen aan interne sturing (leveren we de juiste inzet?), maar ook het onderhoud van het netwerk van vervolginstellingen. Is het beschikbare aanbod passend en het passende aanbod beschikbaar? Dergelijke informatie is ook relevant voor gemeenten.

3.4.3 *Follow-up indicatoren voor JeugdzorgPlus*

Ondanks dat medewerkers van JeugdzorgPlus, het ministerie van VWS en Jeugdzorg Nederland zich realiseren dat het lastig is om de situatie van een jongeren na uitstroom uit JeugdzorgPlus toe te schrijven aan het gesloten verblijf, is er een diep gevoelde behoefte om te weten 'heeft het geholpen?' Die behoefte is logisch en legitiem: de jongere heeft gedwongen hulp moeten ondergaan en er is fors in de jongeren geïnvesteerd, niet alleen financieel maar ook met liefde en aandacht. Het is niet meer dan logisch te willen weten welke bijdrage

JeugdzorgPlus of het zorgtraject waarin dit is ingebed, heeft bijgedragen aan de situatie van de jongere bij follow-up.

Met experts en medewerkers van JeugdzorgPlus is nagegaan hoe de problematiek en leefsituatie van jongeren en de relatie met de geboden hulp het beste kan worden gemeten. De geïnterviewde vinden de volgende variabelen belangrijk om iets te weten te komen over de problematiek en situatie van de jongeren: dagbesteding, woon- of leefsituatie, middelengebruik, delictgedrag, hulpvorm en kwaliteit van het netwerk (zie ook punt 1c van 3.4.2). Aanvullend vinden zij het belangrijk dat bij deze variabelen ook een oordeel wordt gegeven over de kwaliteit van de betreffende situatie. Dat oordeel moet een gezamenlijke inschatting zijn van de cliënt en degene die de situatie opneemt. Wanneer een jongere als dagbesteding “school” aangeeft is dat op het eerste gezicht positief. Maar als diezelfde jongere veel spijbelt of door gedragsproblemen van school dreigt te worden gestuurd, kan het oordeel over die situatie toch negatief zijn. Dit voorbeeld is in andere vorm ook toepasbaar op de andere variabelen (behalve de variabele ‘kwaliteit van het netwerk’ omdat deze al een oordeel over de kwaliteit in zich heeft). Het oordeel over de kwaliteit kan worden uitgedrukt in een eenvoudige driepuntsschaal: negatief, twijfelachtig en positief. Door op deze manier de kwaliteit van de situatie op deze leefgebieden te scoren is het kwantificeerbaar (De Boer, Boon, De Haan, & Vermeiren, 2018).

Tabel 3.5. Mogelijke follow-up variabelen gekoppeld aan kwalitatief oordeel.

Variabele	Oordeel
Dagbesteding	-1, 0, 1
Woon- of leefsituatie	-1, 0, 1
Middelengebruik	-1, 0, 1
Delictgedrag	-1, 0, 1
Hulpvorm	-1, 0, 1
Kwaliteit van het netwerk	-1, 0, 1

Een oordeel of waarde geven aan een situatie is een subjectieve aangelegenheid of intersubjectief wanneer ze door meerdere personen wordt gedaan zoals met de jongere bij wie de meting wordt gedaan. Het is voor het toekennen van een waarde aan een situatie noodzakelijk dat de betreffende jongere of iemand uit diens naaste netwerk persoonlijk wordt gesproken.

Voor het verkrijgen van een (inter)subjectief oordeel over de situatie van de jongere is dus persoonlijk contact nodig. Dit geldt ook voor het achterhalen of de situatie zoals die is vastgesteld/beoordeeld is toe te schrijven aan verblijf en behandeling in JeugdzorgPlus. Met een vergelijkbare systematiek als in tabel 3.5 wordt getoond, zou op een kwantificeerbare manier kunnen worden achterhaald wat volgens de jongeren de invloed is geweest van JeugdzorgPlus op de situatie. Denk aan -1 is negatieve invloed, 0 is geen invloed en 1 is positieve invloed. Bijvoorbeeld, dagbesteding is “school”, het oordeel over de situatie is positief (score 1) en de jongere zegt daarover dat dit mede is gerealiseerd dankzij de inzet van JeugdzorgPlus (score 1).

Zo dienen zich twee redenen aan om te investeren in contact leggen met jongeren voor de follow-up meting:

1. Om een betrouwbare (inter)subjectieve inschatting te maken van de situatie;
2. Om na te gaan in hoeverre de vastgestelde situatie is toe te schrijven aan verblijf en behandeling in JeugdzorgPlus.

3.4.4 Landelijke outcome-criteria en follow-up

Eerder is al geconstateerd dat gemeenten niet of nauwelijks eigenaarschap voor de follow-upmeting ervaren. Om de vraag te beantwoorden welke follow-up indicatoren voor gemeenten van belang zijn en voor welk doel ze kunnen worden gebruikt kijken we daarom naar landelijke afspraken en verplichtingen. Sinds 1 januari 2015 zijn gemeenten wettelijk verplicht aan te geven welke outcome-criteria voor jeugdhulpvoorzieningen zij hanteren. Dit geldt ook voor JeugdzorgPlus. Een prestatie-indicator is een meetlat om de kwaliteit van de zorg- of dienstverlening op een aspect zichtbaar te maken. Een prestatie-indicator maakt deel uit van de kwaliteitscyclus van een voorziening. Essentieel is dus dat een indicator kan worden gerelateerd aan het doel van de voorziening. Er zijn veel mogelijke prestatie-indicatoren. Er wordt door belanghebbenden gewerkt aan het harmoniseren van deze outcome-criteria op het niveau van de voorziening. (Yperen et al., 2014).

Outcome-criteria worden ook wel KPI's genoemd: Kritieke Prestatie Indicatoren¹⁰. Landelijke standaardisering van definities en operationalisering kan gemeenten en aanbieders helpen bij het invullen van hun nieuwe verantwoordelijkheden die zijn ontstaan na de decentralisatie van de jeugdhulp. In 2015 zijn drie criteria vastgesteld: uitval, tevredenheid en doelrealisatie (Stuurgroep Harmonisatie outcome in jeugdhulp, jeugdgezondheidszorg, 2016)¹¹. Deze outcome-criteria worden in vrijwel alle gevallen gemeten op het moment van beëindiging zorg en/of bij doorstroming naar vervolgzorg. In geen van de verschillende vormen van jeugdzorg worden outcome-criteria gemeten zes maanden (of een andere termijn) na uitstroom uit de betreffende voorziening.

Kunnen de drie prestatie-indicatoren ook worden gebruikt in een follow-up situatie? Dit is problematisch wanneer de indicatoren beogen iets te zeggen over de kwaliteit van JeugdzorgPlus. Zes maanden na uitstroom zijn de jongeren thuis of (vaak) elders in zorg. De indicator 'uitval' gaat over het verblijf in de huidige voorziening. In retrospectief kan 'tevredenheid' over JeugdzorgPlus anders zijn dan tijdens verblijf of bij uitstroom. 'Doelrealisatie' is in follow-up situatie alleen zinvol om te meten wanneer ze iets zegt over het traject waarvan zorg in geslotenheid onderdeel was. De vraag is dan of meten na zes maanden zinvol is en of het niet beter is om te meten bij de afsluiting van (een onderdeel van) het traject.

In de ontwikkeling van landelijke outcome-criteria wordt voor JeugdzorgPlus voorgesteld te werken met de systematiek van Goal Attainment Scaling (GAS) (Bostelen & Kranenburg, 2017; Stuurgroep Harmonisatie outcome in jeugdhulp, jeugdgezondheidszorg, 2016). In deze systematiek wordt voor het doel dat in het hulpverleningsplan, de behandelovereenkomst of de beschikking is geformuleerd aan het einde van de hulp door de cliënt aangegeven:

- 1 = doel niet behaald, situatie ongunstiger dan bij start;
- 0 = doel niet behaald, situatie gelijk aan start;
- +1 = doel deels behaald;
- +2 = doel behaald.

De scores kunnen worden toegekend aan een doel, maar ook aan een geheel traject. Voorwaarde is wel dat er voor het ingeslagen traject een doel is geformuleerd dat met een evaluatievariabele kan worden beoordeeld. Door een van de geraadpleegde experts is erop gewezen dat het ten behoeve van de vergelijkbaarheid noodzakelijk is om het aantal doelen waarop GAS scores kunnen worden gegeven te beperken. Dat is nodig om te voorkomen dat de zeggingskracht verloren gaat in een veelheid van doelen. Dit kan hetzij vooraf, hetzij achteraf worden gedaan in relevante categorieën die betekenisvol zijn en onderlinge vergelijking mogelijk

---

¹⁰ Afkomstig uit het Engels: Key Performance Indicators.

¹¹ De indicator doelrealisatie bestaat uit o.a. "kan verder zonder hulp" en "herhaald beroep"

maken. Daarnaast moet worden voorkomen dat de GAS-score geen doel op zich gaat worden waardoor alleen doelen worden gemeten waarvan vooraf te verwachten is dat deze een positieve score krijgen.

4 Conclusies

In dit conclusiehoofdstuk beantwoorden we de onderzoeksvragen die voortvloeien uit de twee doelstellingen van het onderzoek:

- 1) Het verkrijgen van inzicht in de achtergrond van de lage responscijfers van de follow-up meting van de monitor JeugdzorgPlus;
- 2) Het verwerven van inzicht in hoe een gedeeld gevoel van eigenaarschap effectieve en efficiënte manieren van follow-up gegevens verzamelen (hoe, wie) kan bevorderen en welke voorwaarden hiervoor dienen te worden vervuld.

In paragraaf 4.1 gaan we in op de verklaringen voor de lage respons bij de follow-up meting ('T3'), door zowel naar de non-respons verdeeld over instellingen, de kenmerken van de jongere en kenmerken van de plaatsing te kijken (onderzoeksvraag 1) als naar de wijze waarop de follow-up gegevens worden verzameld (onderzoeksvraag 2). De voorwaarden waar de monitor aan moet voldoen om een effectieve en efficiënte follow-up meting te verkrijgen (onderzoeksvraag 3) wordt besproken in paragraaf 4.2, waarbij ook aan de orde komt hoe het gevoel van eigenaarschap van betrokkenen bij de monitor kan worden verstevigd. In paragraaf 4.3 behandelen we de laatste onderzoeksvraag, namelijk welke gegevens relevant zijn om te monitoren gezien de belangen van JeugdzorgPlus en gemeenten. We sluiten het hoofdstuk af met een beschouwing over de afwegingen bij het verder verbeteren van de follow-up meting, zodat alle betrokken – inclusief jongeren – de meerwaarde ervan ervaren.

4.1 Verklaring voor de lage respons bij de follow-up meting

De eerste onderzoeksvraag luidt: welke monitorgegevens bieden een verklaring voor de lage responscijfers bij T3? Om een heldere voorstelling van zaken te krijgen moet onderscheid worden gemaakt tussen non-respons door de jongeren en non-respons door de JeugdzorgPlus-instellingen. Wat dit laatste betreft: vijf van de twaalf JeugdzorgPlus-instellingen hebben (zo goed als) geen follow-up gegevens aan de monitor geleverd. Zij vertegenwoordigen 37% van de cliënten in het analysebestand. Een aanzienlijk deel van de non-respons in de landelijke monitor wordt dus verklaard doordat instellingen geen follow-upgegevens aanleveren. De non-respons onder jongeren bij de instellingen die wel getracht hebben follow-up gegevens te verzamelen, is 62%. Een kanttekening is hier op zijn plaats. Mogelijk is de hoogte van de gerapporteerde non-respons in werkelijkheid lager omdat bij de opschoning van het analysebestand het grootste deel van de hernieuwde aanmeldingen is weggefallen. De kans dat hernieuwde aanmeldingen plaats vinden binnen zes maanden na het eerste vertrek is aanzienlijk; deze casussen worden dan onterecht als non-respons aangemerkt. Dit laat onverlet dat in de beleving van degenen die follow-up gegevens verzamelen de non-respons hoog is.

Via statistische analyse van de monitorgegevens is de relatie onderzocht tussen non-respons bij follow-up en kenmerken van jongeren en kenmerken van de plaatsing (zoals duur van het verblijf). De non-respons is hoger:

- 1) naarmate de jongere ouder is;
- 2) naarmate het verblijf korter is;
- 3) naarmate de CBCL totaalscore hoger is op zowel T1 als T2;
- 4) als de zorg niet in wederzijdse overeenstemming is beëindigd;
- 5) als de dagbesteding bij uitstroom anders is dan school.

Op basis van deze analyse kan met enige voorzichtigheid worden gezegd dat non-respons bij jongeren samenhangt met ernstiger problemen bij de jongere en/of problemen bij het verloop van het behandelcontact. De resultaten van de interviews met medewerkers van JeugdzorgPlus-instellingen bevestigen dit beeld: zij zien

in de praktijk dat de non-respons onder jongeren met ernstiger problemen en/of een minder stabiele thuissituatie hoger is dan bij andere jongeren.

Welke consequenties heeft de selectieve respons voor de externe validiteit van de follow-up gegevens die wel zijn verzameld? In eerder onderzoek wezen Domburg en collega's (2016) erop dat de groep jongeren (en/of hun ouders) die toestemming gaf voor het verzamelen van gegevens voor de monitor JeugdzorgPlus niet representatief is voor de gehele groep jongeren in JeugdzorgPlus. Jongeren van niet-westerse origine en sommige instellingen zijn ondervertegenwoordigd. Hierdoor wordt de benutting van monitorgegevens voor benchmarken beperkt. In deze studie is uitsluitend gewerkt met de gegevens van jongeren die wel toestemming gaven en dus met data die niet geheel representatief zijn voor de populatie in JeugdzorgPlus. Nader onderzoek is nodig om na te gaan of de huidige follow-up gegevens representatief zijn voor de hele populatie.

Onderzoeksvraag 2 betreft de manier van gegevens verzamelen. Welke verklaringen voor de lage responscijfers op T3 zijn gelegen in de manier van gegevens verzamelen? Zoals blijkt uit beantwoording van onderzoeksvraag 1 verzamelen vijf instellingen geen follow-upgegevens. Alle instellingen menen dat het investeren van tijd en moeite noodzakelijk is om een hoge(re) respons te halen. Het leggen van contact met jongeren zes maanden na vertrek is lastig, ondanks dat bij vertrek contactgegevens worden verzameld van henzelf en hun (familie)netwerk. Vaak zijn telefoonnummers niet meer werkend, of zijn ze niet bereikbaar op het moment van bellen, of willen ze niet meewerken als ze eenmaal aan de telefoon zijn. De verklaringen die worden gegeven voor de onwil om mee te werken aan de follow-up worden gezocht in "vragenlijstmoeheid", geen zin meer in herinnerd worden aan "die nare tijd" (zeggen ook de jongeren) en wantrouwen en aversie tegen JeugdzorgPlus en/of (eisende) instellingen in het algemeen. De vragenlijsten VMB en TTT zijn niet aangepast op de follow-up situatie, hetgeen demotiverend lijkt te werken voor hulpverleners die belast zijn met de afname ervan.

Gerapporteerde wijzen van gegevens verzamelen (in oplopende intensiteit) zijn:

- 1) Jongeren en hun ouders een brief sturen met vragenlijst en het verzoek deze in te vullen. Dit levert een zeer lage respons op.
- 2) Trajectcoaches of andere medewerkers die nazorg leveren benaderen de jongeren en nemen de vragenlijsten af. Hier is de respons sterk afhankelijk van de persoonlijke inzet van de hulpverlener. Als deze niet 'onderzoeksminded' is dan levert deze werkwijze een lage respons op.
- 3) Een hiertoe aangestelde medewerker om uitsluitend monitorgegevens te verzamelen. De instelling die deze strategie hanteerde gaf jongeren die meewerkten ook een kleine vergoeding (cadeaubon). Deze werkwijze levert een goede respons op. Echter, doordat de gegevensverzameling afhangt van een persoon is de continuïteit van deze werkwijze kwetsbaar.
- 4) Follow-up vragen worden ingebed in een grotere reeks vragenlijsten in het kader van (promotie)onderzoek. Dit vergt naast de inzet van de onderzoeker inzet van stagiaires en onderzoeksassistenten, die in het algemeen sterk gemotiveerd zijn om een hoge respons te halen. Deze werkwijze levert daardoor een hoge(re) respons op, maar na afloop van de dataverzameling van het onderzoek eindigt ook de verzameling van follow-up gegevens.
- 5) Bij een instelling wordt intensief samengewerkt met organisaties voor ambulante systeembenadering. Omdat hier behandeling in geslotenheid en behandeling in de eigen omgeving naadloos in elkaar overlopen, én de verantwoordelijke contactpersoon van JeugdzorgPlus een proactieve en betrokken houding heeft ten aanzien van gegevensverzameling én goed wordt samengewerkt met de ambulante organisaties, worden ook hier goede responscijfers behaald. In deze organisatie zijn al deze voorwaarden

noodzakelijk, blijkt uit het feit dat responscijfers van jongeren die een andere uitstroomroute volgen laag zijn.

4.2 Effectievere en efficiëntere gegevensverzameling, bevorderen van eigenaarschap

Door middel van beantwoording van onderzoeksvraag 3 is beschreven aan welke voorwaarden de follow-up meting moet voldoen om het gevoel van gedeeld eigenaarschap en een effectieve en efficiënte gegevensverzameling te bevorderen. Bij de beantwoording van deze vraag is het onderdeel “gedeeld” van gedeeld eigenaarschap grotendeels uit beeld geraakt: de twee geraadpleegde gemeenten betrekken eigenaarschap en eventueel gedeeld eigenaarschap op de eerste en tweede meting, en niet op de follow-up meting. De geraadpleegde gemeenten lijken de moeilijkheid om uitstroomde jongeren opnieuw te benaderen te onderkennen. Wel is er bij een gemeente belangstelling voor de vraag waarom jongeren opnieuw instromen (herhaald beroep) en de vraag of en hoe dit had kunnen worden voorkomen.

Jeugdzorg Nederland en het ministerie van VWS, de initiators van de monitor JeugdzorgPlus, vinden het belangrijk dat de monitor een goede beschrijving geeft van de populatie, de problematiek en de resultaten die worden behaald (benchmark). Beide instanties staan voor de belangen van JeugdzorgPlus in brede zin: Jeugdzorg Nederland als branche organisatie en het ministerie van VWS als stelselverantwoordelijke. Gezien deze belangen is het voor hen minder belangrijk om gegevens te verzamelen die op cliënt- of afdelingsniveau de interne kwaliteitscyclus dienen (ROM-doelstelling) van de afzonderlijke instellingen.

Het gevoel van eigenaarschap bij instellingen hangt samen met de mate waarin de verzamelde gegevens kunnen worden gebruikt door de betrokkenen. Op uitvoerend niveau is dat degene die contact legt met de jongeren zelf, maar dit kan eenvoudig worden doorgetrokken naar het belang van de groep- of afdeling waar de jongere is verbleef en is behandeld. Het is lastig het belang van de jongeren helder te krijgen, anders dan dat zij een vergoeding krijgen voor deelname aan de follow-up meting. Jongeren zullen de opgehaalde gegevens niet gebruiken, maar de suggestie uit het veld is dat hun belang ook moet worden gezocht in het bieden van kwaliteit in de vorm van belangstelling, luisteren, de tijd nemen en samen terug kijken op JeugdzorgPlus. De jongeren zelf spreken niet over belang maar over betrokkenheid. Ze hechten aan belangstelling van de persoon met wie ze een vertrouwensband hebben. Dat is vaak de mentor. Het afnemen van vragenlijsten maakt een dergelijk gesprek, met persoonlijke aandacht voor de jongere, lastig.

Aanvullend wordt door experts gesuggereerd dat de afname van vragenlijsten het beste door externen kan worden gedaan, mensen die geen directe invloed hebben op de behandeling of de bejegening. Dit kunnen onderzoekers zijn of, zoals een JeugdzorgPlus-instelling op basis van ervaring met ander onderzoek voorstelt, vertrouwenspersonen. De geraadpleegde jongeren gaan niet mee in deze suggestie, zij benadrukken hun aversie tegen vragenlijsten en hun behoefte aan echte belangstelling.

Op afdelingsniveau ligt het belang van een succesvolle follow-up in het krijgen van feedback op het werk. Kwantitatieve terugkoppeling vergt weliswaar voorzichtigheid in verband met statistische betrouwbaarheid, maar kan helpen te reflecteren op het (effect van) het werk. Echter, terugkoppeling vergt inzet van onderzoekers of beleidsmedewerkers die de verzamelde gegevens ten behoeve van de terugkoppeling bewerken en presenteren. Die capaciteit is niet in elke instelling voorhanden.

Op instellingsniveau, zo adviseert een expert, zou meer kennisgericht kunnen worden gewerkt. Geen van de instellingen die zijn geraadpleegd rapporteerde dat zij follow-up gegevens gebruiken als input om de kwaliteit van zorg te verbeteren. Zij verzamelen gegevens omdat het moet of omdat het erbij hoort, maar niet omdat zij het nodig vinden voor de verbetering van hun zorg. Uitzonderingen zijn die instellingen die het verzamelen van

follow-up integreren in (promotie)onderzoek. Het commitment de follow-updata binnen te halen wordt dan aangejaagd door de onderzoekers. Ook zij zeggen dat het lastig is jongeren te bereiken en te laten meewerken, maar zij zijn relatief succesvol omdat ze er tijd en energie in steken. Kosteneffectiviteit lijkt ondergeschikt aan noodzaak een hoge(re) respons te halen. De follow-up data dienen vooral de productie van wetenschappelijke artikelen en niet voor directe terugkoppeling aan (afdelingen van) de instelling. Een projectmatige aanpak (zoals bijvoorbeeld in (promotie)onderzoek) is een manier om een spanningsboog te creëren waarbinnen het mogelijk is alle betrokkenen op scherp te stellen voor een succesvolle gegevensverzameling. Om te voorkomen dat het een eenmalig succes is, is terugkoppelen van resultaten aan de betrokkenen nodig.

Alle ervaringen met succesvolle follow-up wijzen op de noodzaak van een serieuze investering in de gegevensverzameling. Een follow-up is niet iets wat een instelling 'erbij' zou moeten doen. Alleen wanneer de hele informatieketen, van jongeren tot bestuurders, een belang herkent in de dataverzameling en de resultaten ervan is een hoge(re) respons mogelijk. Eigenaarschap begint met investeren. Investeren in kennis en de verbinding ervan met de ontwikkeling van professionaliteit en betrokkenheid van de jongeren.

4.3 Welke variabelen zijn relevant voor de follow-up?

Onderzoeksvraag 4 betreft de vraag welke gegevens relevant zijn om te monitoren, gezien de belangen van JeugdzorgPlus en gemeenten. JeugdzorgPlus is een interventie die door verschillende instellingen wordt aangeboden en behalve de geslotenheid, veel onderlinge verschillen kent. Het effect van de interventie is moeilijk onderling vergelijkbaar. Naast het leefklimaat, dat als primaire behandelstrategie wordt gezien, worden per jongere individuele behandeldoelen overeengekomen. Het meten van het effect van de behandeling is moeilijk betrouwbaar te meten. De huidige monitoropzet, inclusief de lage responses, maken betrouwbare effectmeting niet mogelijk.

De interventie 'gesloten verblijf' is in de meeste gevallen onderdeel van een langer en breder hulpverleningstraject, waardoor het bij follow-up niet zonder meer mogelijk is resultaten toe te schrijven aan verblijf in JeugdzorgPlus. Er wordt voor gepleit bij follow-up het maatschappelijk functioneren te meten met de variabelen: dagbesteding, leefsituatie, middelengebruik, delictgedrag en kwaliteit van het netwerk. Vanuit het denken in trajecten is het voorts relevant na te gaan of de jongere zes maanden na uitstroom het beoogde perspectief heeft gerealiseerd en/of de ingezette vervolgfase succesvol wordt gevolgd.

Om de vastgestelde situatie goed te kunnen interpreteren is het van belang er een waarde aan toe te kennen. Bij voorkeur beoordelen de jongere en degene die de meting uitvoert samen of de situatie positief, twijfelachtig of negatief moet worden gezien. Op vergelijkbare wijze kan de jongere ook worden gevraagd naar de bijdrage die JeugdzorgPlus aan het tot stand komen van die situatie heeft geleverd. Daarmee zou in de behoefte van veel JeugdzorgPlus-medewerkers worden voorzien om te weten te komen "hebben ze er iets aan gehad?". "Heeft het geholpen?"

De landelijke outcome-indicatoren voor de jeugdzorg voorzien niet in een follow-up meting. De variabelen uitval en tevredenheid worden gemeten bij uitstroom. Tevredenheid over JeugdzorgPlus kan eventueel ook bij follow-up een plaats krijgen. De variabele "doelrealisatie" is zoals eerder gemeld niet onproblematisch. De systematiek van GAS-scores is aantrekkelijk, maar heeft het risico in zich betekenisloos te worden door de veelheid van mogelijke behandeldoelen en door de mogelijk corrumperende werking van het willen halen van een positieve score bij het vaststellen van de behandeldoelen. Er wordt op gewezen dat ook behandeldoelen moeten worden opgenomen die (bijvoorbeeld door een kort verblijf) niet gehaald zullen worden, maar waaraan wel moet worden gewerkt.

Er dienen zich verschillende argumenten aan die contact met de jongeren bij follow-up noodzakelijk maken, bij voorkeur face-to-face:

1. De jongeren zelf willen persoonlijk contact, mits gelegd door een voor hen vertrouwd persoon en gebaseerd op oprechte belangstelling.
2. Persoonlijk contact is nodig om een betrouwbaar (intersubjectief) oordeel te krijgen over de situatie op dat moment.
3. Persoonlijk contact is nodig om, samen met de jongere, een inschatting te kunnen maken wat de bijdrage van JeugdzorgPlus is geweest aan de situatie op dat moment.

Gezien de noodzaak om jongeren persoonlijk is een benchmarkbenadering met 'objectieve' data een illusie. Wanneer persoonlijk contact met de jongere niet mogelijk is, omdat het organiseren ervan te ingewikkeld of te duur is, is het wellicht beter af te zien van een follow-up meting.

4.4 Slotopmerkingen / beschouwing

De conclusies overziend is de belangrijkste afweging ten aanzien van de follow-up meting: kan de meting met zo minimaal mogelijke inspanning toch effectief (d.w.z. met hoge respons en kwalitatief goede data) worden gerealiseerd? Zo nee, hoe kan met een grotere inzet op de follow-up meting voldoende eigenaarschap voor de gegevensverzameling worden bereikt om deze zwaardere inspanning bij alle betrokkenen te bereiken?

Een (voor instellingen vrijblijvende) monitorbenadering, waarbij met minimale inspanning objectieve follow-up gegevens worden verzameld, lijkt op basis van dit onderzoek onwenselijk omdat ze leidt tot een lage respons én omdat dat het ten koste gaat van de kwaliteit van de gegevens die wel worden verzameld. Een hoge(re) respons wordt alleen behaald door instellingen die er meer (onderzoeks)tijd en energie insteken, bijvoorbeeld door iemand aan te stellen voor uitvoer van de follow-up meting of door gegevens te verzamelen in het kader van wetenschappelijk onderzoek. Kanttekening bij een onderzoeksmatige aanpak is dat dit niet per se betekent dat de resultaten ook worden teruggekoppeld naar de werkvloer en management. De onderzoekers zijn 'eigenaar' van de gegevens en gebruiken die voor hun eigen doelen.

Jongeren motiveren mee te werken aan (follow-up) onderzoek blijft naar verwachting problematisch. Jongeren associëren onderzoek en vragenlijsten met "instanties" en daar hebben ze het liefst zo weinig mogelijk mee te maken. Jongeren zijn gericht op erkenning, gezien worden en betrokkenheid. Zelfs al zou het te realiseren zijn om vertrouwde personen (vaak de mentoren) de follow-up meting te laten uitvoeren, dan nog dreigt non-respons als jongeren het contact (door afname van vragenlijsten) als instrumenteel ervaren.

Dat het verzamelen van follow-up gegevens een pittige klus zou worden is vanaf het begin onderkend (Vermaes et al., 2012b). Vermaes e.a. schrijven op pagina 54 van het Analyse kader Monitor JeugdzorgPlus: 'Hoewel follow-up op langere termijn waardevolle gegevens oplevert, is het verzamelen ervan zeer tijdrovend en intensief werk. Het traceren van de jeugdigen kost moeite maar blijkt zeker mogelijk (Kroes & Brunt, 2009; Nijhof, 2011). Jeugdigen vinden het in het algemeen prettig dat er ook na behandeling interesse is in hoe het met ze gaat, waardoor follow-up ook een nazorgfunctie heeft. Daarnaast kunnen jeugdigen bij wie het niet goed gaat, tijdig gesignaleerd worden.' En op pagina 64: 'Vooral de respons van derden en respons bij follow-up zijn dus kwetsbaar. Kern van een goede respons op een monitorsysteem is dat alle betrokkenen (cliënten, hulpverleners, managers en onderzoekers) voldoende meerwaarde ervaren ten opzichte van de inspanning. Dit vergt van instellingen een permanente inspanning om cliënten en medewerkers te informeren over de monitor en er zorg voor te dragen dat de gegevens terug worden gekoppeld en benut.'

Deze reflectie (of is het een waarschuwing?) in het Analyse kader lijkt een goede samenvatting van dit onderzoek. Het is teleurstellend dat, ondanks dat de kwetsbaarheid van de follow-up is voorzien, de praktijk die is ontwikkeld om aan deze kwetsbaarheden tegemoet te komen te kort lijkt te schieten. De hoogste respons wordt gehaald wanneer de follow-up is geïntegreerd in onderzoek, met dien verstande dat opportunisme een rol speelt. Als de benodigde gegevens binnen zijn, valt de respons terug naar het oude lage niveau of stopt helemaal. Inzetten van onderzoek lijkt een goede werkwijze en het borgen van continuïteit biedt kansen het te verweven met de interne kwaliteitscyclus. Tot nu toe lijken onderzoeksresultaten waarin follow-up data een rol spelen vooral promovendi en promotoren te dienen en in veel mindere mate behandelaren, groeps werkers, trajectcoaches en jongeren. Dit zorgt ervoor dat het eigenaarschap over de follow-up meting vooral een zaak is voor de onderzoekers.

Eigenaarschap over het proces en de resultaten impliceert dat er voor alle betrokkenen in de informatieketen iets op het spel staat, dat er voor elke betrokkene een belang is dat wordt gediend met de dataverzameling en de data. Dat is niet vanzelfsprekend gerealiseerd. Alleen wanneer een organisatie er aan hecht dat op alle niveaus kennis gedreven wordt gewerkt, wordt informatie verzamelen en terugkoppelen een gedeeld belang. Niet langer is de follow-up meting dan een extra last voor de hulpverlener, maar een door nieuwsgierigheid gestimuleerde activiteit. Idealiter zou eigenaarschap voor het monitoren van uitkomstmaten in het gehele jeugdhulptraject moeten worden gevoeld. Gezien de weerbarstigheid van deze thematiek binnen JeugdzorgPlus lijkt hierop inzetten vooralsnog te hoog gegrepen.

Om een hoge(re) respons te halen bij follow-up is toch betrokkenheid van de uitvoerende medewerkers en jongeren noodzakelijk, tenzij instellingen onderzoekers (of een andere partij) kunnen inzetten. Het is een alles of niets situatie. Beperkt meten, met beperkte inzet leidt tot lage responscijfers en lage betrouwbaarheid. Deze situatie is onwenselijk omdat het een verspilling is van geld en menskracht. De andere optie is sterk inzetten, vanaf het begin van instroom in JeugdzorgPlus, op betrokkenheid van jongeren en medewerkers. Gegevens verzamelen kost dan tijd en inzet. Om betrokkenheid te bevorderen moeten gegevens ook worden teruggekoppeld, op cliëntniveau en op afdelingsniveau. Ook dat vergt extra inspanning. Alleen als er in het hele proces aandacht is voor meten en terugkoppelen kan worden verwacht dat ook bij follow-up de inzet kan worden opgebracht om mee te werken.

5 Geraadpleegde bronnen

- Addink, A., & Lekkerkerker, L. (2014). *Feedback Informed Treatment in jeugd- en opvoedhulp*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Algemene Rekenkamer. (2017). *Bekostiging van de curatieve geestelijke gezondheidszorg*. Den Haag: Algemene Rekenkamer.
- Barendregt, C., Raaijmakers, L., Wits, E., & Van de Mheen, D. (2015). *Monitor JeugdzorgPlus: dagbesteding uitgelicht*. Rotterdam: IVO.
- Boon, A., De Boer, S., & Ravestijn, E. (2012). De Child outcome rating scale (C-ORS) en de Child session rating scale (C-SRS). *Tijdschrift Voor Psychotherapie*, 38(2).
- Bostelen, E. van, & Kranenburg, M. (2017). *Doorontwikkeling Monitor JeugdzorgPlus. Uitkomsten vooronderzoek*. Utrecht: Jeugdzorg Nederland.
- De Boer, S. B. B., Boon, A. E., De Haan, A. M., & Vermeiren, R. (2018). Treatment adherence and general daily functioning at follow-up in youths with severe disruptive behavior. *Article Submitted for Publication*.
- Domburgh, Lieke van, Karin S. Nijhof, Eefje L.L. Strijbosch, Alona Labun, Ignace P.R. Vermaes & Marc J.M.H.

- Delsing (2016). Hoe bruikbaar zijn Routine Outcome Monitoring (ROM)-data van de Landelijke Jeugdzorgplus monitor? *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 55 (2016) 63-75
- Helm, G. Van Der, Stams, G., & De Jongh, T. (2012). Doorontwikkeling vragenlijst behandelmotivatie voor residentiële jeugdzorg. Leiden / Amsterdam: Hogeschool Leiden / Universiteit van Amsterdam.
- Jeugdzorg Nederland. (2013). Monitor JeugdzorgPlus Landelijke rapportage, 2013-2. Utrecht: Jeugdzorg Nederland.
- Jeugdzorg Nederland. (2014). Monitor JeugdzorgPlus Landelijke rapportage, 2014-1. Utrecht: Jeugdzorg Nederland.
- Jeugdzorg Nederland. (2014). Monitor Jeugdzorg Plus Landelijke rapportage, 2014-1. Utrecht: Jeugdzorg Nederland.
- Koster, I., Roorda, T., Stams, G. J., Terweij, S., & Laghuwitz, J. (2016). Herhaald beroep in de Jeugdzorg plus. Heerhugowaard: Parlan Jeugdhulp.
- Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie. (2012). Handreiking ROM voor de psychiater.
- Raad voor Volksgezondheid en Samenleving. (2017). Zonder context geen bewijs. Den Haag: Raad voor Volksgezondheid en Samenleving. Retrieved from https://www.raadrvs.nl/uploads/docs/Zonder_context_geen_bewijs.pdf
- Stuurgroep Harmonisatie outcome in jeugdhulp, jeugdgezondheidszorg, jeugdbescherming en jeugdreclassingen. (2016). Harmonisatie outcome in jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugdreclassering. Den Haag / Utrecht: VNG / NJI.
- Van Dam, C., & De Meyer, R. (2010). Praktijkgestuurd veranderingsonderzoek Orthopedagogisch Centrum Brabant. Nijmegen: Praktikon B.V.
- Van der Helm, P. (2017). Naar een gezamenlijke opvoedstrategie in de residentiele jeugdzorg. *Tijdschrift Voor Orthopedagogiek*, 56(6).
- van der Helm, P., & Hanrath, J. (2011). *Wat werkt in de gesloten jeugdzorg*. Amsterdam: SWP.
- Vermaes, I., Konijn, C., Nijhof, K., Strijbosch, E., & Van Domburgh, L. (2012a). Monitor Jeugdzorg Plus, Analyse kader. Utrecht: Jeugdzorg Nederland.
- Vermaes, I., Konijn, C., Nijhof, K., Strijbosch, E., & Van Domburgh, L. (2012b). Monitor JeugdzorgPlus. Analyse van de wetenschappelijke onderbouwing en benuttingsmogelijkheden. Utrecht: Jeugdzorg Nederland.
- Yperen, T. van, De Wilde, E., Wilschut, M., Keuzenkamp, S., & De Jager, M. (2015). Outcome-sturing in de jeugdhulp. 10 tips voor gemeenten en aanbieders. Den Haag / Utrecht: VNG / Nederlands Jeugdinstituut.
- Yperen, T. Van, Wilde, E. J. De, & Keuzenkamp, S. (2014). Outcome in zicht. Werken met prestatie-indicatoren in de jeugdhulp. Utrecht: Nederlands Jeugd Instituut.

Bijlage 1. Overzicht van en reflectie op huidige follow-up variabelen

Parameter*	Variabele	Belang/doel JeugdzorgPlus	Belang/doel gemeenten	Toelichting
Gemeente van inschrijving	Gemeente van inschrijving	Sturingsinformatie.	Indien jongeren na JeugdzorgPlus gemeente verlaat, drukt hij/zij ook niet meer op de begroting.	Denkbaar is dat management stuurt op beperking aantal gemeenten. Bij uitplaatsing in andere gemeente dan T1 is financiering soms ingewikkeld.
Leefsituatie	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zelfstandig 2. In één-oudergezin 3. In meer-oudergezin 4. In adoptief gezin 5. Residentieel 6. Pleegzorg 7. Zwervend 8. Anders 9. Onbekend 	Beschrijving populatie	Beschrijving populatie	Als T2 verschilt van follow-up is uitstroom wellicht niet goed gematcht. Kan direct feedback opleveren voor professional en afdeling. Op brancheniveau mogelijk aanleiding voor verdieping.
Hulpvorm na JeugdzorgPlus	<p>Onderverdeling naar hulpvormen. Jeugd en opvoedhulp:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Jeugdhulp individueel 2. Jeugdhulp thuis (ouder en gezin) 3. Jeugdhulp groep 4. Dagbehandeling 5. Crisiscentrum/observatiegroep 6. Pleeggezin 7. Gezinshuis 8. Behandelgroep (zwaar) 9. Fasehuis/Kamertraining <p>Overig:</p> <ol style="list-style-type: none"> 10. GGZ 	Beschrijving populatie	Voor gemeente is belangrijk dat jongere op passende plek zit waardoor geen herhaald beroep JEUGDZORGPLUS.	<p>Resultaten moeilijk te interpreteren (door meerdere antwoorden mogelijk). Betekenis gaat verloren in overlap categorieën. Categorieën niet goed te 'scoren'. Aantal antwoordcategorieën beperken</p> <p>Belangrijk(er) is te weten of het ingezette vervolg (T2) bij follow-up is gerealiseerd. Voor gemeente indicator of JeugdzorgPlus passende inschattingen maakt van vervolgfase.</p>

	<p>11. LVB/VG</p> <p>12. Wmo</p> <p>13. JeugdzorgPlus, nog in startfase zonder perspectief</p> <p>14. JeugdzorgPlus, voortzetting traject met perspectief</p> <p>15. Geen voorafgaande zorg</p> <p>Er kan minimaal één en maximaal drie categorieën worden aangegeven.</p>			
Perspectief	<p>Dit kan zowel het te verwachten perspectief (3 maanden na aanvang van het zorgtraject JeugdzorgPlus) als het feitelijke perspectief (tijdens de vervolgfase) zijn. Onderverdeling naar perspectief jeugdige:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Terug naar huis met daarbij behorende hulp 2. Zelfstandig met daarbij behorende hulp (inclusief Begeleid Wonen) 3. Vervolgvoorziening 24-uurs binnen de WoJ 4. Vervolgvoorziening 24-uurs elders 5. Zelfstandig of terug naar huis zonder professionele hulp 	Sturingsinformatie voor uitstroombesleid.	Sturingsinformatie	<p>Vergelijking T2 en T3 indicator of het ingezette vervolg correspondeert met feitelijke situatie. Levert voor jongere en professional gespreksstof over uitstroombesleiden- en proces. Idem op afdelingsniveau.</p> <p>Voor gemeente indicator of JeugdzorgPlus passende inschattingen maakt van vervolgfase.</p>
Opleidingsniveau	<p>Opleiding hoeft nog niet afgerond te zijn</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Basisonderwijs 2. Speciaal onderwijs (REC) 3. Praktijkonderwijs 4. LWOO (leerwegondersteunend onderwijs) 5. Speciaal voortgezet onderwijs (REC) 	Beschrijving populatie	Beschrijving populatie	<p>Toestand op T3 zegt weinig over JeugdzorgPlus. Onderwijstrajecten zijn lang lopend.</p> <p>Voor gemeenten is dagbesteding relevanter.</p>

	6. VMBO 7. MBO niveau 1 of 2 8. MBO niveau 3 of 4 9. HAVO of VWO 10. HBO of WO			
Dagbesteding	1. School/studie 2. Werk 3. Combinatie school en werk, leerwerkplek, stage 4. Dagingvulling op grond van de WIJ 5. Geen dagbesteding 6. Onbekend	Sturingsinformatie Beschrijving populatie	Sturingsinformatie	Streven: laag percentage “geen dagbesteding”. Variabele bij voorkeur koppelen aan (gezamenlijk) oordeel professional/jongere. Bij discrepantie T2 en T3 aanleiding voor reflectie op casusniveau tussen jongere en professional en op instellingsniveau tussen JeugdzorgPlus en gemeente.
Aard van de problematiek	CAP-J classificatie	Onduidelijk	Onduidelijk	Niet te verwachten is dat in JeugdzorgPlus de aard van de problematiek verandert. Wel eventueel de ernst.
Motivatie	Vragenlijst Motivatie voor Behandeling (TTT)	Onduidelijk	Onduidelijk	Hoewel vergroten van motivatie voor vrijwillige behandeling doel kan zijn in JeugdzorgPlus, is meten op T3 weinig zeggend over periode in geslotenheid.
Clienttevredenheid	TrajectTevredenheidsToets (TTT)	Sturingsinformatie Beschrijving populatie	Sturingsinformatie	Mits instrument is aangepast voor situatie T3 om in retrospectief naar JeugdzorgPlus te kijken. Aanleiding voor reflectie op casusniveau tussen jongere en professional. Tevredenheid niet verwarren met doel van interventie. Met welke andere variabele is er samenhang?

*afkomstig uit gegevenswoordenboek (Vermaes e.a., 2012)

